

SUKUPUOLISENSITIIVINEN DRAAMAKASVATUS PÄIVÄKODISSA

Johanna Korhonen
Opinnäytetyö, kevät 2014
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)
Lastentarhanopettajan virkakelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Korhonen, Johanna. Sukupuolisensitiivinen draamakasvatus päiväkodissa. Helsinki, kevät 2014. 68 sivua ja 7 liitettä. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK) + lastentarhanopettajan virkakelpoisuus.

Tässä kehittämispainotteisessa ja toiminnallisessa opinnäytetyössä suunniteltiin, toteutettiin ja arvioitiin Helsingin kaupungin päiväkotikielissä 3–4-vuotiaiden lasten pienryhmälle sukupuolisensitiivinen draamaprosessi yhteistyössä Naisasialiitto Unionin *Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa – tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa* -hankkeen kanssa.

Kymmenen kerran mittaisen *Taikalaatikko* -draamaprosessin aikana refleктоitiin ohjaajan sukupuolisensitiivistä työtettä ja päiväkotiryhmän lastentarhanopettajat havainnoivat sukupuolisensitiivisyyden toteutumista draamatuokioissa. Havaintojen pohjalta opinnäytetyössä arvioitiin päiväkodin draamakasvatuksen mahdollisuuksia ja haasteita sukupuolisensitiivisyyden näkökulmasta. Arvioinnin pohjalta muodostettiin kokoelma konkreettisia työkaluja päiväkotien sukupuolisensitiivisen draamakasvatuksen tueksi.

Taikalaatikko -draamaprosessin pohjalta kirjoitettiin Naisasialiitto Unionin *Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa – tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa* -hankkeen tuottamaan kasvattajien menetelmäoppaaseen kaksi draamakasvatusta, lasten kohtaamista ja sukupuolisensitiivisyyttä käsittelevää osiota. Lisäksi opinnäytetyön tuloksia esiteltiin hankkeen loppuseminaarin toiminnallisessa työpajassa ja erillisessä Naisasialiitto Unionin järjestämässä keskustelutilaisuudessa keväällä 2014.

Opinnäytetyön perusteella voidaan tehdä johtopäätös, että draama tarjoaa monipuolisesti mahdollisuuksia sukupuolisensitiiviseen varhaiskasvatustyöhön, sillä siinä yhdistyvät kokemuksellinen oppiminen, leikki ja erilaisten roolien kokeileminen.

Asiasanat: sukupuolisensitiivisyys, draamakasvatus, varhaiskasvatus, tasa-arvokasvatus

ABSTRACT

Korhonen, Johanna. Gender sensitive drama education in nursery school. 68 pages and 7 attachments. Language: Finnish. Helsinki, spring 2014. Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services, Option in Social Services and Education. Degree: Bachelor of Social Services.

In this development-oriented and functional thesis a gender sensitive drama process was planned, carried out and evaluated. It was conducted in the Helsinki municipal nursery school *Lakka*, in association with a project of the Feminist Association Unioni called *Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa* (*Gender sensitivity in early education equal encounter in nursery school*).

During a drama process called *Taikalaatikko* (*Magic Box*), which consisted of ten sessions, the instructor's gender sensitive measures were reflected, and the nursery school teachers of the group observed the realisation of gender sensitivity during the drama sessions. Based on these observations, the opportunities and challenges of drama education were evaluated in this thesis, from the perspective of gender sensitivity. Using the evaluation as the basis, a series of concrete tools was formed to support gender sensitive drama education.

Based on the *Taikalaatikko* –drama process, two sections concerning drama education, encountering of children and gender sensitivity were written to the pedagogues' method guide, which has been produced by the Feminist Association Unioni's project. Additionally, the results of the thesis were presented in the ending seminar's workshop, as well as in a separate discussion arranged by the Feminist Association Unioni in the spring 2014.

In drama, experiential aspects, play and experimenting with different roles combine which makes it an inspiring method for early education and offers a variety of opportunities for gender sensitive education.

Key words: gender sensitivity, drama education, early education, equality education

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 VARHAISKASVATUS.....	8
2.1 Lasten ja vanhempien osallisuus varhaiskasvatuksessa	9
2.2 Lapsi 3–4-vuotiaana	10
3 SUKUPUOLI-IDENTITEETTI JA SUKUPUOLISENSITIIVISYYS	12
3.1 Sukupuoli-identiteetin kehittyminen	12
3.2 Sukupuolisensitiivisyys ja tasa-arvokasvatus päiväkodissa	13
4 DRAAMA VARHAISKASVATUKSESSA	16
5 YHTEISTYÖKUMPPANIT JA OPINNÄYTETYÖN KULKU	18
5.1 <i>Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa – tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa</i> -hanke	18
5.2 Päiväkoti Lakka	19
6 TAIKALAATIKKO- SUKUPUOLISENSITIIVINEN DRAAMAPROSESSI.....	23
6.1 <i>Taikalaatikko</i> -draamaprosessin suunnittelu	23
6.2 <i>Taikalaatikko</i> -draamaprosessin toteutus.....	26
6.2.1 Hahmon luominen.....	32
6.2.2 ”Ohjaaja roolissa”	33
6.2.3 Draamaleikki.....	34
6.2.4 Kuuma tuoli	36
6.2.5 Lasten osallisuus <i>Taikalaatikko</i> -draamaprosessissa	37
6.3 <i>Taikalaatikko</i> -draamaprosessin arviointi.....	39
7 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	44
7.1 Sukupuolisensitiivisyys päiväkodin draamakasvatuksessa	44
7.1.1 Päiväkodin sukupuolisensitiivisen draamakasvatuksen mahdollisuudet ..	44
7.1.2 Päiväkodin sukupuolisensitiivisen draamakasvatuksen haasteet.....	46
7.1.3 Varhaiskasvattaja ohjaamassa sukupuolisensitiivistä draamaa	48
7.2 Eettisyys ja luotettavuus	51
7.3 Ammatillinen kasvu.....	52
7.4 Tulosten julkistaminen ja kehittämissuunnitelmat	53

LÄHTEET.....	56
LIITTEET	60
Liite 1: Kirje vanhemmille ennen draamaprosessia	60
Liite 2: Itsearviointikysymykset	61
Liite 3: Havainnointikysymykset lastentarhanopettajalle.....	62
Liite 4: Toinen kirje vanhemmille	63
Liite 5: Arviointikysymykset yhteistyökumppaneille	64
Liite 6: Opinnäyteyhteistyön arviointi.....	65
Liite 7: Työkaluja sukupuolisensitiiviseen draamakasvatukseen.....	66

1 JOHDANTO

Sukupuolisensitiivinen kasvatus päiväkodeissa tarkoittaa sitä, että lapset pyritään kohtaamaan tasa-arvoisesti ja huomioimaan sukupuolen asettamat ennako-odotukset. Sukupuolisensitiivinen kasvattaja näkee sukupuolen laajemmin kuin biologisena ominaisuutena ja tiedostaa kulttuurimme stereotyyppiset tavat jaotella eri ominaisuudet tietylle sukupuolelle tyypillisiksi. (Ylitapio-Mäntylä 2012, 186.) Tämä näkökulma oli lähtökohdiana kehittämispainotteisessa ja toiminnallisessa opinnäytetyössäni. Opinnäytetyössäni suunnittelin, toteutin ja arvioin sukupuolisensitiivisen draamaprosessin Helsingin kaupungin päiväkotia Lakassa. Prosessin pohjalta pohdin varhaiskasvatuksessa toteutettavan draamatyöskentelyn mahdollisuuksia ja haasteita sukupuolisensitiivisyyden näkökulmasta. Tarkoitus oli koota kasvattajille käytännön työkaluja päiväkodin draamakasvatukseen ohjaamiseen sukupuolisensitiivisesti.

Toteutin Helsingin kaupungin päiväkotia Lakassa kymmenen kerran mittaisen *Taikalaatikko*-draamaprosessin. Suunnittelin draamaprosessin tavoitteet ja työtavat sukupuolisensitiivisestä näkökulmasta ja sovelsin ne 3–4-vuotiaille sopiviksi. Prosessin aikana arvioin sukupuolisensitiivisen näkökulman toteutumista sekä omaa toimintaani reflektoiden että työskentelyäni seuranneiden lastentarhanopettajien tekemiä havaintoja analysoimalla. Ohjaamiani draamatuokioita havainnoi sivusta päiväkotiryhmän kaksi lastentarhanopettajaa. Havainnoinnissa huomio kiinnitettiin sukupuolisensitiivisyyden toteutumiseen *Taikalaatikko*-draaman sisällössä, valitsemisessä draaman työtavoissa, ryhmän ohjaamisessa ja lasten yksilöllisessä kohtaamisessa.

Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa on juuri nyt ajankohtainen aihe. Opinnäytetyöni tavoite onkin yhtäältä tuoda esille draaman mahdollisuuksia ja haasteita päiväkodin sukupuolisensitiivisen kasvatuksen työmenetelmänä. Toisaalta tavoitteenani on tuoda sukupuolisensitiivinen näkökulma päiväkotien draamakasvatukseen arvioimalla sukupuolisensitiivisyyden toteutumista draaman eri työtavoissa. Arvioinnin suoritin *Taikalaatikko* -draamaprosessin havaintojen pohjalta.

Tein opinnäytetyöni yhteistyössä Naisasialiitto Unionin *Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa – tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa* -hankkeen kanssa. Hankkeen tarkoituksena on suunnitella ja toteuttaa tasa-arvokasvatuksen täydennyskoulutusohjelma päiväkotien hoito- ja kasvatushenkilökunnalle vuosina 2012–2014. Yksi osa

hankkeen ohjelmaa on keväällä 2014 julkaistava kasvattajien menetelmäopas. *Taikalaa-tikko*-draamaprosessin pohjalta osallistuin hankkeen menetelmäoppaan kirjoittamiseen. Lisäksi esittelen opinnäytetyötäni ja päiväkodin sukupuolisensitiivistä draamakasvatusta kyseisen hankkeen loppuseminaarin toiminnallisessa työpajassa keväällä 2014.

Olen aikaisemmin tehnyt draamakasvatukseen liittyvän opinnäytetyön Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakouluun 2007 opiskellessani teatteri-ilmaisun ohjaajaksi. Aikaisemmassa opinnäytetyössäni toteutin esikoululaisten koulukypsyyttä tukevan draamaprosessin. Tahattomasti toteutin tuolloin prosessissa monia sukupuolistereotyyppiä, koska sukupuolisensitiivisyys oli minulle silloin vieras käsite. Laitoin pojat esittämään mustekaloja tai rosvoja ja tyttöjä ohjasin tanssijoiksi tai kultakaloiksi. Minulle ei tullut mieleenkään kyseenalaistaa sukupuolirooleja tai edes kysyä lapsilta itseltään, kokiivatko he nämä stereotyyppiset roolit omikseen. Uudessa opinnäytetyössäni halusin tehdä korjausliikkeen ja tiedostaa sukupuolisensitiivisyyden merkityksen päiväkodin draamakasvatuksessa. Mielestäni tasa-arvoinen ja yksilöllinen kohtaaminen on tärkeä osa sosionomin ja lastentarhanopettajan ammatillista osaamista.

Tarttuessani tähän opinnäytetyöaiheeseen sukupuolisensitiivisyys ei ollut minulle käsitteenä ollenkaan tuttu. Halusin opinnäytetyöni kautta oppia ymmärtämään sukupuolisensitiivisen kasvatuksen merkityksen kehittyäkseni varhaiskasvattajana. Valitsin draaman työvälineeksi opinnäytetyöni toiminnalliseen osaan, koska haluan opinnäytetyön tukevan kasvatus-, sosiaali- ja taidealan ammatti-identiteettiäni mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Koen taustani draamakasvatuksessa vahvuudekseni myös lastentarhanopettajan työssä ja haluan rakentaa lastentarhanopettajan ammatti-identiteettiä aikaisemman osaamiseni päälle. Tuon esille monipuolista koulutustaustaani myös tässä opinnäytetyössä, koska koen se olevan vahvuuteni tulevassa työelämässä.

Valitsin opinnäytetyöni menetelmäksi draamakasvatuksen myös siksi, että haluan olla osaltani kehittämässä päiväkotien draamakasvatusta ja tekemässä tunnetuksi draamakasvatuksen mahdollisuuksia varhaiskasvatuksen työmenetelmänä. Haluan omalla esimerkilläni rohkaista päiväkotien kasvattajia käyttämään draamakasvatuksen keinoja työssään, ja tämän opinnäytetyöprosessin pohjalta löysin konkreettisia kehittämissuhteita draamakasvatukseen kasvattajille hyödynnettäviksi.

2 VARHAISKASVATUS

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa varhaiskasvatus määritellään kasvatukseksi ja vuorovaikutukseksi, jonka tavoitteena on edistää pienten lasten tasapainoista kasvua, kehitystä ja oppimista. Varhaiskasvatus on suunnitelmallinen ja tavoitteellinen hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuus, jota toteutetaan päiväkodeissa, perhepäivähoi-
dossa ja erilaisessa avoimessa toiminnassa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005,11.)

Ensisijainen tavoite varhaiskasvatuksessa on lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistäminen, mikä mahdollistaa kasvun ja oppimisen. Lapsen yksilöllisyyttä kunnioitetaan ja annetaan lapsen kasvaa ja kehittyä omaksi ainutlaatuiseksi persoonallisuudekseen. Kasvattajan on myös tärkeää myös vahvistaa lapsen toiset huomioon ottavaa käyttäytymistä ja toisista välittämistä, jotta lapsi oppisi suhtautumaan myönteisesti itseensä, toisiin ihmisiin ja erilaisuuteen. Varhaiskasvatus tukee turvallisessa ympäristössä lapsen itsenäisyyttä, uuden oppimista ja omatoimisuutta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005,13–15.) Laadukkaassa varhaiskasvatuksessa kasvattaja toimii vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Kasvattaja suunnittelee toimintaa ottaen huomioon lapsen mielenkiinnon kohteet ja arvioi toimintaa lapsen näkökulmasta. Kasvattajan on tärkeää tukea lasta osallisuuteen ja aloitteiden tekemiseen. (Venninen ym. 2010, 8.)

Varhaiskasvatuksen pedagoginen sisältö jaetaan eri orientaatioalueisiin, joiden kautta kasvattaja tarjoaa lapselle mahdollisuuksia kokea ja tutkia uusia asioita. Varhaiskasvatuksen eri orientaatioalueet ovat matemaattinen, luonnontieteellinen, historiallis-yhteiskunnallinen, esteettinen, eettinen ja uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio. Tärkeää on käsitellä eri orientaatioita konkreettisesti ja lapselle tuttuihin arkielämän kokemuksiin pohjautuen. Kasvattajan tulee suunnitella ja toteuttaa toimintaa ottaen huomioon lapsen ikä- ja kehitysvaihe, sekä kyseessä oleva lapsiryhmän ja ympäristön erityispiirteet. Lapsi on aktiivinen oppija, joka tutustuu vähitellen ympäröivään maailmaan oman kiinnostuksensa ja kehitysvaiheensa pohjalta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 26–27.)

Lastentarhaopettajien eettisten periaatteiden mukaan lastentarhanopettaja kohtelee lapsia tasa-arvoisesti arvostaen ja kunnioittaen jokaisen lapsen yksilöllisyyttä. Lastentarhanopettaja edistää ja tukee lapsen yksilöllistä kasvua, kehitystä ja oppimista lämmön,

ilon ja leikin ilmapiirissä. Lastentarhanopettajan tulee työssään toteuttaa oikeudenmukaisuutta, tasa-arvoa ja jokaisen ihmisen ihmisarvon kunnioittamista iästä, sukupuolesta, uskonnosta, etnisestä alkuperästä tai mielipiteestä riippumatta (Lastentarhanopettajien liitto 2004, 4–5.).

2.1 Lasten ja vanhempien osallisuus varhaiskasvatuksessa

Lasten osallisuus on tärkeä käsite varhaiskasvatuksessa ja sillä tarkoitetaan lapsen kokemusta siitä, että hän tulee päiväkodissa kuulluksi ja hänen ajatuksiaan ja mielipiteitään arvostetaan. Osallisuus ei ole pelkästään toimintaan osallistumista, vaan se tarkoittaa mahdollisuutta myös olla vaikuttamassa itseään koskevaan toimintaan. Lapsi nähdään toimijana ja hänelle voidaan tarjota mahdollisuutta vaikuttaa päiväkodin arkeen ja käytäntöihin. Osallisuus on vapaaehtoista ja sisältää oikeuden olla osallistumatta. Lasten osallisuus on merkittävää varhaiskasvatuksessa, koska sen kautta lapsella on mahdollisuus oppia neuvottelutaitoja ja saada tukea myönteisen minäkuvan kehitykseen. (Venninen ym. 2010, 6–7; Turja 2011, 3–8.)

Lasten osallisuus toiminnan suunnitteluun ei tarkoita pedagogisten tavoitteiden tai turvallisuuden unohtamista, vaan sitä, että kasvattaja mahdollistaa lapsen omatoimisuuden, rohkaisee lasta ilmaisemaan itseään, huomioi lapsen tarpeet ja pysähtyy kuuntelemaan lasta (Leinonen ym. 2011, 93). Usein lapset saavat päiväkodissa osallistua toimintaan tasa-arvoisesti, mutta, mutta eriarvoisuus tulee esille puheen ja keskustelun kautta. Toiset lapset ottavat ja saavat enemmän tilaa sekä aikuisen johtamissa keskusteluissa, että vapaassa puheessa. (Vuorisalo 450–451, 2013.)

Osallisuuden teorioita ovat esitelleet Hart (1995) ja Shier (2001). Hartin tikapuumallissa alimmilla askelmilla lapsilla ei ole ollenkaan vaikutusmahdollisuuksia ja lapsen osallisuus lisääntyy noustessa kahdeksan askelman tikapuilla ylemmäs. Shierin mallissa kuvataan osallisuutta lapsen ja aikuisen vuorovaikutuksen kautta viidellä eri tasolla. Ensimmäisellä tasolla aikuinen kuuntelee lasta. Toisella tasolla aikuinen tukee lasta ilmaisemaan omia mielipiteitään. Kolmannella tasolla ottaa lapsen mielipiteet huomioon ja perustelee asiat, joita toteutetaan. Neljännellä tasolla lapsi saa osallistua päätöksentekoprosessiin ja viidennellä tasolla lapset jakavat päätöksenteossa vallan ja vastuun aikuisen kanssa. (Venninen ym. 2010,9–12.)

Varhaiskasvatukseen kuuluu kasvatuskumppanuus, joka tarkoittaa kodin ja päiväkodin välistä luottamukselliseen vuorovaikutukseen perustuvaa yhteistyötä. Se antaa vanhemmille mahdollisuuden vaikuttaa lapsensa hoitoon ja kasvatukseen päiväkodissa. (Päiväkoti Mustikka ja Lakka 2013, 24.) Kasvatuskumppanuuden tavoitteena on yhdistää vanhempien ja varhaiskasvatuksen kokemukset ja sitoutua tukemaan yhdessä lapsen kasvua ja kehitystä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 31.)

2.2 Lapsi 3–4-vuotiaana

3–4-vuotias lapsi on Piaget'in kehityspsykologisessa teoriassa siirtynyt esioperationaaliseen vaiheeseen. Tässä vaiheessa lapsi pystyy jo kuvittelemaan kohteita, jotka eivät ole läsnä. (Nurmi ym. 2009, 20.) Kolmevuotiaan lapsen ajattelu, muisti ja oppiminen ovat kehittyneet jo niin paljon, että hän pystyy muistamaan ja noudattamaan annettuja ohjeita ja palauttamaan mieleen asioita muististaan. Hän erottaa leikin oikeasta toiminnasta ja pystyy käyttämään mielikuvitustaan. Neljävuotiaana lapsi samaistuu satuihin ja pystyy ratkomaan ongelmia sekä luokittelemaan asioita. Havainnot ympäristöstä määrittävät sen, mitä lapsi uskoo. (Aaltonen ym. 2008, 15.)

Lapsi omaksuu uusia sanoja nopeasti 3–4-vuotiaana ja halu vuorovaikutukseen muiden ihmisten kanssa innostaa lasta havainnoimaan ympäristöään ja kuvaamaan sitä kielellisesti (Nurmi ym. 2009, 35). Kolmevuotias pystyy jo käyttämään eri aikamuotoja, apuverbejä, käsky-, kiello- ja kysymyslauseita, sekä adjektiivien vertailuasteita. Neljävuotiaana lapsen kielellinen ilmaisu tarkentuu ajan, paikan ja sijainnin kuvauksessa ja asioiden laadullisessa tarkastelussa. Lapset alkavat kertoa tarinoita oma-aloitteisesti 2–3-vuotiaana. Kolmevuotiaan tarinassa on useimmiten kaksi tapahtumaa, kun taas neljävuotias pystyy jo yhdistelemään tarinassaan useampia tapahtumia. (Nurmi ym. 2009, 45–46.)

Kolmevuotiaan lapsen motorisiin taitoihin kuuluu juokseminen, tasajalkaa hyppiminen sekä pääjalkaisien ihmishahmojen piirtäminen. Neljävuotiaana lapsen perusliikuntataidot ovat jo kehittyneet ja hän pystyy pitämään kynää oikeassa otteessa. (Aaltonen ym. 2008, 28–29.) Motoristen, sosiaalisten ja tiedollisten taitojen kehittyminen vaikuttaa lapsen leikkien sisältöihin. Kolmevuotiaasta lähtien lapsi leikkii mielellään rakentelu-

leikkejä, jonka välineenä voi käyttää esimerkiksi rakennuspalikoita, tyynyjä, peittoja ja luonnonmateriaaleja. Rakenteluleikkejä lapsi voi leikkiä yksin tai rinnakkain toisen lapsen kanssa samaa. (Nurmi 2009, 59–60.)

Kolmevuotias lapsi tarvitsee aikuisen tukea vuorovaikutustilanteissa. Hän ei välttämättä vielä ymmärrä tekojensa seurauksia, vaikka sääteleekin niitä kehujen ja moitteiden mukaisesti. Kolmevuotias lapsi harjoittelee toisen tunteisiin samaistumista, oman vuoron odottamista ja toisten lasten kanssa leikkimistä. Neljävuotias lapsi osaa jo noudattaa sääntöjä ja ottaa toisten tunteet huomioon. (Aaltonen ym. 2008, 33.)

Kolmannen ikävuoden lopulla lapsi alkaa leikkiä roolileikkejä, joissa hän saa harjoitella vuorovaikutustaitoja toisten lasten kanssa kuvitteellisten toimintojen avulla. (Nurmi 2009, 61). Lapsi oppii käyttämään esineitä luovasti eri tarkoituksiin leikissään. Kehittyvä mielikuvitus tuo lisää sisältöä lapsen leikkeihin ja avaa uusia mahdollisuuksia draamakasvatukselle. Draamakasvatuksen avulla lapsi voi harjoitella toisten lasten kanssa leikkimistä ja vuorovaikutustaitoja leikin kautta. (Toivanen 2010, 26.)

3 SUKUPUOLI-IDENTITEETTI JA SUKUPUOLISENSITIIVISYYS

Sukupuoli on perinteisesti jaettu biologiseen (sex) ja sosiaaliseen (gender) sukupuoleen. Biologinen sukupuoli on geneettinen, anatominen ja hormonaalinen sukupuoli. Sosiaalinen sukupuoli muodostuu käyttäytymisestä, roolista, pukeutumisesta, puhetavasta, eleistä, ilmeistä ja tyylistä. Sosiaalinen sukupuoli on kulttuurisidonnainen ja tarkoittaa sitä, miten teemme oman sukupuolemme näkyväksi itsellemme ja toisille. (Vilkkä 2010, 17–19.) Biologisen ja sosiaalisen sukupuolen lisäksi voidaan puhua psyykkisestä sukupuolesta joka tarkoittaa yksilön subjektiivista tietoisuutta omasta sukupuolestaan (Kujala & Syrjäläinen 2010, 30).

3.1 Sukupuoli-identiteetin kehittyminen

Ihmisen sukupuoli-identiteetti muotoutuu koko elämän ajan ja tähän prosessiin vaikuttavat sekä kulttuuriset ja sosiaaliset yksilöön kohdistetut odotukset, vuorovaikutus muiden kanssa sekä biologiset prosessit. Kun lapsen sukupuoli-identiteetti kehittyy, hän oppii ja omaksuu omalle sukupuolelleen tyypillisiä sääntöjä ja tehtäviä. Lapset jakavat asioita tyttöjen ja poikien asioiksi ja omaksuvat tietylle sukupuolelle sopivat ja sopimatomat käyttäytymistavat ja luonteenpiirteet. (Kujala & Syrjäläinen 2010, 31.)

Lapset jaetaan heti syntymästä lähtien biologisen sukupuolen mukaan tyttöihin tai poikiin. He saavat oman sukupuolensa mukaan sosiaaliturvatunnuksen, nimen ja usein myös vaatteita ja leluja, jotka koetaan tietylle sukupuolelle ominaisiksi. (Teräs 2010, 10.) Sukupuoli-identiteetti kehittyy lapsen huomatessa ensin eri sukupuolten olemassaolon ja sen jälkeen samaistumalla itse johonkin sukupuoleen. Lapsen sukupuoli-identiteetin kehitykseen vaikuttavat biologinen, sosiaalinen ja kognitiivinen ulottuvuus. Biologiselta kannalta sukupuolen kehitykseen vaikuttavat geenit ja hormonit. Sosiaalisesta näkökulmasta lapsen sukupuoli-identiteetin kehitykseen vaikuttaa vanhempien, muiden aikuisten ja lasten sekä päiväkodin ja koulun aikuisten kannustaminen tietynlaiseen käyttäytymiseen. Kahden ikävuoden jälkeen lapset erottavat toisistaan tytöt ja pojat ja alkavat tunnistaa sukupuolistereotyyppioita liittyen heille tuttuihin asioihin, kuten leluihin, leikkeihin, aikuisten ammatteihin ja kotitöihin. Myös media, kirjojen ja elokuvien

tarjoamat sukupuolistereotyytiat vaikuttavat sukupuoli-identiteetin kehitykseen. (Blakemore ym. 2009, 14–16.)

Lapset tuovat usein omaa sukupuoltaan esille toiminnassa ja ovat leikeissään sukupuolen suhteen joustavia ja kokeilevia. Monet lapset alkavat pitää itseään 2–3-vuotiaana tyttönä tai poikana sen mukaan kuin muutkin heidät näkevät. On myös lapsia, jotka kokevat olevansa eri sukupuolta kuin heidän biologinen sukupuolensa on ja osa lapsista ei koe kumpaakaan sukupuolta omakseen. Sukupuoli-identiteetin kehittymisen suuntaa jatkossa ei voida kenenkään lapsen kohdalla ennustaa. Jotta lapsi tuntisi itsensä hyväksytyksi sellaisena kuin hän on, aikuisen on tärkeää tukea hänen yksilöllistä sukupuolen ilmaisuaan. (Autere & Karvinen 2012, 24.)

Lapsen sukupuoli-identiteetin kehitystä voi vahvistaa ottamalla hänen sukupuolensa huomioon sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Lapsen tulisi halutessaan saada käyttäytyä omalle sukupuolelleen tyypillisellä tavalla. Lapset ovat kuitenkin usein uteliaita kokeilemaan sekä maskuliinisiksi että feminiinisiksi luokiteltuja asioita. Kasvattajan tulisi tukea lapsen tasapainoista kasvua tarjoamalla mahdollisuuksia tutustua myös sellaisiin asioihin, jotka on perinteisesti nähty kuuluviksi eri sukupuolelle (Kujala & Syrjäläinen 2010, 30–31.) Kasvattajan on tärkeää osoittaa lapselle, ettei ole olemassa yhtä oikeaa tapaa olla tyttö tai poika ja tukea lasta, kun tämä kokeilee sukupuolirooleja ja etsii omaa sukupuoli-identiteettiään. (Bredesen 2004, 36; Vilkkä 2010, 133.) Kognitiivisesta näkökulmasta katsoen lapsen oppimat asiat eri sukupuolille tyypillisestä tai hyväksytystä toiminnasta vaikuttavat lapsen käyttäytymiseen ja sukupuolen ilmaisuun (Blakemore ym. 2009, 16).

3.2 Sukupuolisensitiivisyys ja tasa-arvokasvatus päiväkodissa

Sukupuolisensitiivisyys on sukupuolinäkökulman huomioon ottamista ja tietoisuutta sukupuolen rakentumiseen vaikuttavista tekijöistä. Tämä tarkoittaa esimerkiksi omien sukupuolittuneiden toimintatapojen tunnistamista ja kykyä havainnoida tasa-arvon toteutumista. Sukupuolisensitiivisyydessä tarkastellaan sukupuolten välisiä eroja tuottavia puhe- ja toimintatapoja kriittisesti ja kiinnitetään huomioita siihen, miten ne vaikuttavat arjessa ja ihmisten tavoissa toimia. Sukupuolisensitiivisyydellä pyritään kaikkien sukupuolten tasa-arvoon. Tavoitteena jokaisen ihmisen mahdollisuus tehdä itseään koskevia

valintoja omien taipumustensa ja kiinnostuksensa mukaan sen sijaan, että sukupuoleen liittyvät stereotyyppit rajoittaisivat heitä. (Kujala & Syrjäläinen 2010, 30–32.)

Sukupuolisensitiivisyyden käsite saatetaan arkipuheessa sekoittaa sukupuolineutraaliuden käsitteeseen. Sukupuolineutraaliudella tarkoitetaan sitä, ettei sukupuolten välisiä eroja tunnusteta, eikä haluta ottaa huomioon. Sukupuolineutraali kasvatus pyrkii kohtaamaan lapset samankaltaisesti, mikä estää lasten yksilöllisyyden ja erilaisuuden huomioimisen. (Kujala & Syrjäläinen 2010, 32; Ylitapio-Mäntylä 2012, 25.) Sukupuolisensitiivisyys ei tarkoita sitä, että lapsen sukupuoli pyrittäisiin häivyttämään tai muokkaan toiseksi kuin lapsi itse sen kokee.

Sukupuolisensitiivinen kasvattaja myöntää, että sukupuolistereotyyppioita on olemassa ja niillä on vaikutusta myös siihen, miten lapsia kohdataan päiväkodin arjessa. Sukupuolisensitiivinen kasvattaja on perehtynyt sukupuolittuneisiin käytäntöihin ja arvioi omia uskomuksiaan ja tulkintojaan sukupuolesta kohdatakseen lapset mahdollisimman tasarvoisesti. (Tanhua 2012, 38.) Tämä tarkoittaa, että kasvattaja huomioi kaikkien lasten yksilöllisyyden sen sijaan että näkisi vain eroja eri sukupuolten välillä. (Ylitapio-Mäntylä 2009, 121).

Kasvattajat voivat omalla toiminnallaan, sanomisillaan ja eleillään joko vahvistaa tai rikkoa käsityksiä tytöille tai pojille sopivista leluista, vaatteista, käyttäytymisestä ja leikeistä. Päiväkodin arjessa oletukset lapsen sukupuoleen liittyen määrittävät usein toimintaa ja lapsia kohdellaan tyttöinä tai poikina. (Ylitapio-Mäntylä 2011, 275–278.) Tytöt laitetaan poikia helpommin pikku apulaisen ja huolehtijan rooliin esimerkiksi asettamalla heidät istumaan häiriötä aiheuttavien poikien väliin. Tytöt saavat usein aikuisen fyysistä läheisyyttä poikia enemmän. Pojille annetaan usein kehuja heidän käyttäytymisestään, kun taas tytöille hyvää käytöstä pidetään luonnollisena, eikä sitä siksi rohkaista. (Teräs 2010, 23). Kasvattaja voi tiedostamattaan tuoda esille asenteitaan sukupuolelle sopivasta käytöksestä esimerkiksi kieltämällä aina tyttöjen riehuminen tai jättämällä huomiotta hiljaiset pojat. (Värtö 2000, 79.) Tytöt saavat poikia helpommin käyttäytyä toiselle sukupuolelle tyypillisesti (Lipponen 2005, 168).

Lapset itse voivat olla uteliaita kokeilemaan uusia tapoja esittää sukupuolta, mutta perinteiset käsitykset sukupuolesta muuttuvat hitaasti. (Värtö 2000, 105.) Päiväkodin kasvattajien on tärkeää nähdä maailma sellaisena kuin se on, eikä antaa omien ennakkoluulojensa muokata kuvaa eri sukupuolista. He voivat tietoisesti tarjota kaikille lapsille

mahdollisuuksia harjoitella eri valmiuksia, joita elämää varten tarvitaan. (Wahlström 2003,46.) Jokainen lapsi voi oppia läheisyyttä, tunneilmaisua ja huolenpitoa nukkeleikissä, sekä motoriikkaa ja ryhmätyötaitoja pallopeleissä sen sijaan, että leikkejä tarjottaisiin vain toiselle sukupuolelle. Kun lapsi nähdään päiväkodissa ensisijaisesti yksilönä, eikä oman sukupuolensa edustajana, se ehkäisee kiusaamista, edesauttaa moninaisuuden ymmärtämistä, kannustaa sukupuolten välisiin ystävyysuhteisiin ja mahdollistaa lapsen paremman itsetuntemuksen kehittymisen. (Naisasialiitto Unioni 2013c.)

Kun käytän opinnäytetyössäni tasa-arvo -käsitettä, tarkoitan sillä sukupuolten välistä tasa-arvoa. Sukupuolten välisellä tasa-arvolla tarkoitetaan naisten ja miesten tasa-arvoista mahdollisuutta toteuttaa itseään, osallistua yhteiskunnan toimintaan, samoja oikeuksia ja velvollisuuksia opiskelussa, työ- ja perhe-elämässä, sekä vapaa-ajan viettämisessä (Kujala & Syrjäläinen 2010, 29). Tasa-arvossa tärkeitä näkökulmia ovat erilaisten ihmisten samanarvoisuus ja samanlaiset ihmisoikeudet, sekä moninaisuuden huomioiminen. (Teräs 2010,8).

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa tasa-arvo kysymysten käsittely mainitaan osana eettisiä orientaatioita (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 28). Päiväkodissa on monenlaisia lapsia eri taustoista. Tasa-arvoinen kasvatusta tarkoittaa jokaisen lapsen yhdenvertaisia mahdollisuuksia kasvaa, oppia ja toimia. Jokaisen lapsen tulisi saada kokea olevansa tärkeä ja tulevansa kuulluksi sellaisena kuin hän on. (Ylitapio-Mäntylä 2012, 27.) Tasa-arvon tulee toteutua päiväkodin käytännön vuorovaikutuksessa, yhteisöllisyydessä, lasten ja perheiden kohtaamisessa, esikuvien tarjoamisessa ja ympäristön suunnittelussa (Teräs 2010, 33).

Kasvattajan toiminnalla on vaikutus siihen miten lapset kokevat itsensä ja tuntevat tulevansa kuulluksi. Tasa-arvoinen kasvatusta ei siis tarkoita sitä, että tytöistä ja pojista pyritäisiin tekemään samanlaisia, vaan sen tavoitteena on kohdata kaikki lapset yksilöinä ja huomioida heidän erilaiset tarpeensa. (Kujala & Syrjäläinen 2010, 26.)Tasa-arvon toteutumisen kannalta päiväkodissa olisi tärkeintä tarjota yhdenvertaiset mahdollisuudet eri toimintoihin kaikille lapsille ja miten rohkaista ja tukea lapsia yksilölliseen kasvuun ja kehitykseen. (Teräs 2010, 9.)

4 DRAAMA VARHAISKASVATUKSESSA

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005) esitellään esteettinen orientaatio yhtenä varhaiskasvatuksen kasvatuksellisenä sisältönä. Esteettisen orientaation kautta lapsi saa omakohtaisia aistimuksia ja kokemuksia, joissa lapsi saa kokea iloa, kauneutta, harmoniaa, melodiaa, rytmiä ja jännitystä. Lapsi saa havainnoida ympäristöä, kokea ja tuntea, sekä luoda itse jotakin uutta. Myös samaistuminen ja kuvittelun taito osana luomista ovat osa esteettistä orientaatiota. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 28.) Draamassa harjoitellaan roolien avulla samaistumista toisen tunteisiin ja ajatuksiin ja draama tarjoaa mahdollisuuden kuvittelulle ja tarinoiden keksimiselle. Kokemuksellisuutensa ja elämyksellisyytensä johdosta draamakasvatus voidaan päiväkodissa luokitella kuuluvaksi varhaiskasvatuksen esteettisen orientaation menetelmäksi, jossa toteutuu lapsen osallisuus ja mahdollisuus omakohtaisiin kokemuksiin.

Draamakasvatuksen juuret löytyvät teatteritaiteesta. Teatteri voidaan jakaa esittävään ja osallistavaan teatteriin, joiden työskentelyn lähtökohdat eroavat toisistaan. Esittävä teatteri tähtää yleisölle tehtävään valmiiseen esitykseen, kun taas osallistavassa teatterissa tärkeintä on prosessi ja osallistujien kokemus. Draamakasvatus on yksi osallistavan teatterin laji. Draamakasvatuksella tarkoitetaan draamallista toimintaa kasvatuksellisessa kontekstissa. Draamakasvatuksessa käytetään teatterin dramaturgisia keinoja, kuten kuvitteellisia ja vaihtuvia rooleja, aikaa, paikkaa ja tilaa, vaikkei sillä välttämättä ole tarkoitus johtaa valmiiseen esitykseen. (Heikkinen 2001,86; Toivanen 2010,8.)

Draamatyöskentely on lapsen ja aikuisen yhteistä leikkimistä, jossa opetellaan kuvittelemisen taitoa, ryhmässä toimimista, toisten huomioimista ja tunteiden tunnistamista (Walamies 2007, 37–38). Draamassa lapsi voi oppia ja omaksua asioita elämyksellisesti ja kokonaisvaltaisesti leikin kautta. Draaman erityisominaisuus on esteettinen kahdentuminen, mikä tarkoittaa toimimista yhtä aikaa sekä kuvitteellisessa että todellisessa maailmassa, jolloin asioita voi tutkia omana itsenään ja roolihahmon kautta. (Toivanen 2010, 9–11.)

Draamassa ohjaaja osallistuu muun ryhmän mukana, toimii esimerkkinä ja aloitteentekijänä, mikä mahdollistaa uudenlaisten kohtaamisen lasten kanssa (Toivanen 2010,12). Aikuisen ei tarvitse täydellisesti hallita draamatyöskentelyä, vaan lasten toiminnalla ja

leikillä on merkitys draaman rakennusaineena (Walamies 2007,40). Ohjaajan tehtävänä on suunnitella kyseessä olevan ryhmän tarpeisiin suunnatut tavoitteet, innostava sisältö, selkeä johdatus draamatyöskentelyyn ja monipuolisesti draaman työtapoja, joilla vahvistetaan osallistujien sitoutumista työskentelyyn (Owens & Barber 2010, 20). Draama varhaiskasvatuksessa asettaa ohjaajalle omat haasteensa. Hänen tulee ottaa huomioon draamaprosessissa kasvatukselliset tavoitteet, ryhmädynamiikka ja teatteritaiteen esteettinen ulottuvuus. (Toivonen 2012, 195).

Draamakasvatuksessa opitaan kokemuksellisesti, toiminnan kautta. Oppimista tapahtuu kolmella eri tasolla. Draamassa opitaan taiteesta, eli draaman työtavoista ja ilmaisusta. Draamassa tapahtuu myös yhteisöllistä oppimista ja siinä kehittyvät yhteistyötaidot, empatia ja toisten huomioonottaminen. Lisäksi draamatyöskentelyssä voi oppia henkilökohtaisella tasolla omien tunteidensa ja ajatustensa ilmaisua, sekä ymmärtämään käsiteltävää teemaa tai ilmiötä. (Toivanen 2010,15.)

Draaman luonteeseen kuuluu, että oppiminen tapahtuu sekä ulkoisena toimintana, että mielen sisäisenä prosessina ja jokaisella tulisi olla mahdollisuus osallistua draamaprosessiin itselleen luontevalla tavalla (Sinivuori & Sinivuori 2007,23). Synnynnäinen temperamentti vaikuttaa siihen, miten helposti ja nopeasti lapset innostuvat uusista asioista. Jotkut tarvitsevat enemmän aikaa totutella uusiin työtapoihin ja vetäytyvät aluksi syrjään ja ovat varautuneita. Kasvattajan tulee ymmärtää, että kyseessä ovat lasten synnynäiset temperamenttiero. (Aaltonen ym. 2008, 10.)

Draamaprosessiin osallistumisen tyylit voidaan jakaa puhujiin, käsittelijöihin, osallistuviin tarkkailijoihin ja kuuntelijoihin. Puhujat osallistuvat ja reagoivat draamaprosessissa nopeasti, he kommentoivat ja arvailevat ja haluavat tulla heti kuulluksi. Käsittelijät kyseenalaistavat ja esittävät kysymyksiä, sekä kuuntelevat tarkasti. He pohtivat draamaprosessia ja ovat siinä täysillä mukana. Osallistuvat tarkkailijat eivät tuo itseään esille, mutta he kokevat silti draaman voimakkaasti ja sitoutuvat siihen omassa mielessään. Kuuntelijat katselevat toimintaa sivusta ja poimivat siitä itselleen oleellisen tiedon, mutta eivät täysin sitoudu prosessiin. (Sinivuori & Sinivuori 2007,21–22.)

5 YHTEISTYÖKUMPPANIT JA OPINNÄYTETYÖN KULKU

5.1 Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa – tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa -hanke

Naisasialiitto Unionissa on vuosina 2012–2014 käynnissä opetus- ja kulttuuriministeriön tuella hanke Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa - tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa. Hankkeen tavoitteena on edistää sukupuolten välistä tasa-arvoa päiväkodeissa. Sen aikana suunnitellaan ja toteutetaan tasa-arvokasvatuksen täydennyskoulutusohjelma päiväkotien hoito- ja kasvatushenkilökunnalle. (Naisasialiitto Unioni 2013b.)

Naisasialiitto Unioni on poliittisesti sitoutumaton feministinen kansalaisjärjestö. Feminisminä Unionissa tarkoitetaan sitä, että erilaisuudesta huolimatta kaikki ihmiset ovat keskenään samanarvoisia ja kaikilla tulisi olla samanlaiset ihmisoikeudet. Unioni pyrkii edistämään tasa-arvoista yhteiskuntaa, jossa erilaisuus sallitaan tekemällä näkyväksi syrjiviä käytäntöjä ja ylläpitämällä keskustelua tasa-arvosta. (Naisasialiitto Unioni 2013a.)

Naisasialiitto Unioni järjesti 2010–2011 opetusministeriön tuella varhaiskasvatuksen pilottihankkeen *Tasa-arvokasvatuksen kehittäminen päiväkodeissa*, jossa suoritettiin videointia kolmessa pääkaupunkiseudulla sijaitsevassa päiväkodissa. Hankkeen tarkoituksena oli kerätä tietoa tasa-arvoisesta kohtaamisesta päiväkodissa täydennyskoulutusohjelman pohjaksi. Hanke pyrki kiinnittämään huomiota stereotyyppisiin ajatusmalleihin ja vähentämään epätasa-arvoa. Hanke toi esille, kuinka kasvattajan on hyvä tulla tietoiseksi omassa puhetavassaan, kehonkielen käyttämisessään ja lasten huomioimisessa piilevät stereotyyppiset toimintamallit kohdatakseen kaikki lapset tasa-arvoisesti. (Naisasialiitto Unioni 2013c.)

Tammikuussa 2013 *Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa – tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa* -hankkeen projektipäällikkö oli esittelemässä hanketta Diakoniamattikorkeakoulun opinnäytetyötorilla. Ehdotin hankkeen projektipäällikölle opinnäytetyötä aiheesta sukupuolisensitiivinen draamakasvatus päiväkodissa ja teimme hankkeen kanssa yhteistyösopimuksen. Sovimme, että draamaprosessin pohjalta tuottaisin tekstiä hankkeen varhaiskasvattajien menetelmäoppaaseen. Keväällä 2013 perehdyin

hankkeen projektipäällikön tuella sukupuolisensitiiviseen varhaiskasvatukseen ja suunnittelin draamaprosessia, jossa sukupuolisensitiivisyys toteutuisi. Osallistuin opinnäytetyöprosessin aikana myös hankkeen järjestämään kouluttajakoulutukseen.

5.2 Päiväkoti Lakka

Taikalaatikko-draamaprosessin toteutin syksyllä 2013 päiväkoti Lakassa. Päiväkoti Lakka on Itäkeskuksessa sijaitseva Helsingin kaupungin päiväkoti. Lapsiryhmät ovat 1–3-vuotiaat *Hillat* ja 3–5-vuotiaat *Muuraimet* (Helsingin kaupunki, 2013). Toiminta-ajatuksena päiväkoti Lakassa on antaa lapsille elämän eväiksi turvallisia lapsuuden kokemuksia, lämpimiä yhdessäolon hetkiä, oivalluksia ja iloa (Päiväkoti Mustikka ja Lakka 2013, 10).

Lakan arvoja on pohdittu yhteistyössä vanhempien kanssa. Tärkeitä arvoja Lakassa ovat turvallisuus, kiireettömyys, ystävällisyys ja hyvät tavat, tasavertainen kohtaaminen ja sitoutuminen. Päiväkoti Lakan arvoihin kuuluu erilaisuuden hyväksyminen, kaikkien perheiden tasavertainen kohtaaminen ja lapsen persoonallisuuden kunnioittaminen. Tärkeänä pidetään lapsen oikeutta olla lapsi ja kehittyä ja kasvaa omaan tahtiinsa. Kun lapset perustarpeista on huolehdittu, lapsi voi oppia tutkimalla ja kokeilemalla. Lapsille halutaan tarjota monipuolinen oppimisympäristö, riittävästi aikaa oppimiselle ja kannustava ilmapiiri. Lasta rohkaistaan ilmaisemaan omia mielipiteitä, tunteita ja ajatuksia ja jokainen lapsi halutaan kohdata yksilönä (Päiväkoti Mustikka ja Lakka 2013,6–9.)

Hain syyskuussa 2013 Helsingin kaupungin varhaiskasvatusvirastosta tutkimuslupaa, joka minulle myönnettiin. Tapasin päiväkoti Lakassa *Muuraimet* -ryhmän kaksi lastentarhanopettajaa, jotka olivat kiinnostuneita sukupuolisensitiivisyydestä ja yhteistyöstä draamaprosessissa. Esittelin heille opinnäytetyöni aihetta ja annoin heille *Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa – tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa* -hankkeen materiaaleja tutustuttavaksi.

Yhdessä lastentarhanopettajien kanssa valitsin draamaprosessin ryhmään seitsemän 3-4-vuotiasta lasta. Koska tarkoituksenani oli havainnoida kasvattajan työtä sukupuolisensitiivisyyden näkökulmasta, valitsimme ryhmään tasaisesti sekä tyttöjä että poikia. Lasten

ikä oli myös tärkeä valintaperuste. Päiväkoti Lakka on monikulttuurinen päiväkoti, joten minun tuli ottaa huomioon myös kulttuurisensitiivinen näkökulma draamaprosessissa. Lasten kulttuurisella taustalla voi olla vaikutusta sukupuolen ilmaisemiseen, mutta silti tulisi huomioida lasten ja perheiden yksilöllisyys sen sijaan, että nähtäisiin tietystä kulttuurista tulevat vain yhtenäisenä joukkona (Lappalainen 2006,24). Draamaryhmässä oli lapsia eri kulttuuritaustoista, vaikka se ei valintakriteerinä ollutkaan. Valitsimme draamaryhmään lapsia, joiden suomen kielen taitotaso on keskenään suunnilleen samalla tasolla.

Lokakuun 2013 alussa aloitin päiväkoti Lakassa työyhteisöjen kehittäminen-harjoittelun ja tutustuin samalla myös *Muuraimet* -ryhmän lapsiin. Annoin draamaryhmän lasten vanhemmille kotiin kirjeen (LIITE 1), jossa esittelin itseni, opinnäytetyöni ja pyysin lupaa lapsen draamaprosessiin osallistumiseen. Kaikki vanhemmat antoivat lapselleen luvan osallistua draamaryhmään. Ohjasin ryhmälle draamaprosessin ajalla 17.10.–15.12.2013. Keskeisenä elementtinä draamassa toimi erilaisiin seikkailuihin johdettava taikalaatikko. *Taikalaatikko*-draamaprosessissa oli yhteensä kymmenen draamatuokiota, joita ohjasin yhdestä kahteen kertaan viikossa. Yhdeksän draamatuokiota ohjasin pienryhmälle ja viimeiseen draamatuokioon osallistui koko *Muurainten* ryhmä. Jokaisen draamatuokion jälkeen kirjoitin itsearviointin ja omia huomioitani sukupuolisensitiivisyydestä draamatuokiossa kysymyslomakkeen avulla (LIITE 2). Pyysin myös lapsilta palautetta draamaprosessista kuvien avulla jokaisen tuokion jälkeen.

Jokaista tuokiota seurasi ja havainnoi toinen ryhmän lastentarhanopettajista etukäteen tekemiäni kysymysten pohjalta (LIITE 3). Kolmannen draamatuokion jälkeen keskustelimme toisen lastentarhanopettajan kanssa kysymysten muodosta. Hän antoi palautetta, että hänestä oli vaikea vastata kysymyksiin sukupuolisensitiivisyydestä, koska olin suunnitellut koko prosessin siitä näkökulmasta. Ehdotin, että antaisin etukäteen draamatuokion rungon lastentarhanopettajalle. Hän voisi sen pohjalta kommentoida harjoitteiden toimivuutta ja lasten kohtaamista myös yleisellä tasolla. Minä tulkitsisin myöhemmin, onko havainnoilla sukupuolisensitiivisyyden kannalta merkitystä. Näillä muutoksilla tuokioiden havainnointi helpottui. Prosessin edetessä kävimme keskustelua sukupuolisensitiivisyydestä ja lastentarhanopettajat nostivat havainnoissaan esille nimenomaan sukupuolisensitiivisyyteen liittyviä huomioita.

Draamaprosessin alkuvaiheessa annoin lasten kotiin toisen kirjeen (LIITE 4), jossa kuvasin *Taikalaatikko*-draamaa tarkemmin ja pyysin vanhempia halutessaan osallistumaan prosessin ideointiin. Kysyin vanhemmilta lasten mielenkiinnonkohteita ja ajankohtaisia teemoja, joita he toivoivat nostettavaksi esille draamaprosessissa. Painotin kirjeessä draaman luonteeseen kuuluvaa muuttuvaisuutta ja rohkaisin esittämään kaikenlaisia ideoita, koska draamassa huonoja ideoita ei ole. Kolmen lapsen vanhemmat vastasivat ja heiltä tuli ehdotuksia, joita käytin draamaprosessin suunnittelussa. Vanhempien ehdotuksista otin mukaan draamaprosessiin majaleikin, autoleikin, rakentelun, kotileikin, ystävyys-teeman, pimeät illat ja aamut, pehmolelut, piirtämisen, tanssin, musiikin ja omatoimisuuden. Viimeisessä kirjeessä draamaprosessin lopuksi kirjoitin vanhemmille kuulumiset *Taikalaatikko*-draamasta, sekä erikseen jokaisen lapsen draamatyöskentelyn havainnointia heidän omille vanhemmilleen.

Esittelin sukupuolisensitiivistä draamaprosessia kahdessa päivähoitoyksikkö Lakka-Mustikan päiväkodissa henkilökunnalle ja päivähoitoyksikön johtajalle. Perustelin sukupuolisensitiivisyyden merkitystä päivähoitoyksikön omalla varhaiskasvatussuunnitelmalla, jossa nostetaan esille tasavertainen kohtaaminen, erilaisuuden hyväksyminen ja lapsen persoonallisuuden kunnioittaminen päiväkodin tärkeinä arvoina (Päiväkotimustikka ja Lakka 2013,6–9). Aihe herätti paljon keskustelua ja päiväkodin henkilökunta piti aihetta mielenkiintoisena ja tärkeänä. Esiin nousi myös ehdotus opinnäytetyöni tulosten tiivistelmästä, jota päiväkodin kasvattajien olisi helppo hyödyntää. Tästä syntyi ajatukseni koota opinnäytetyöni liitteeksi yhteenveto sukupuolisensitiivisestä draamakasvatuksesta päiväkodin kasvattajille (LIITE 7).

Draamaprosessin jälkeen analysoin omia muistiinpanojani ja lastentarhanopettajien havainnointipapereita, joita olimme kirjoittaneet jokaisen tuokion jälkeen. Nostin esille havaintoja, jotka liittyivät sukupuolisensitiivisyyteen ja lasten tasa-arvoiseen kohtamiseen. Jäsentelyä varten tein kaksi taulukkoa. Ensimmäiseen kuvasin draamaprosessin sisällön ja tavoitteet sellaisina kuin ne olivat kokonaisuudessaan muodostuneet. Toiseen erittelin draaman työtapoja ja *Taikalaatikko*-draamaprosessin kautta esiin nousseita sukupuolisensitiivisyyteen liittyviä näkökulmia niissä. Taulukoiden lisäksi kirjasin ylös muita huomioita kasvattajan työstä sukupuolisensitiivisessä draamaprosessissa.

Opinnäytetyöprosessin arviointia varten pyysin *Taikalaatikko*-draamaprosessia havainnoineita lastentarhanopettajia ja *Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa – tasa-*

arvoinen kohtaaminen päiväkodissa -hankkeen projektipäällikköä vastaamaan arviointikysymyksiin (LIITE 5) koskien opinnäytetyöni toiminnallista osuutta ja aiheen merkitystä.

6 TAIKALAATIKKO- SUKUPUOLISENSITIIVINEN DRAAMAPROSESSI

6.1 *Taikalaatikko*-draamaprosessin suunnittelu

Taikalaatikko-draamaprosessin tavoitteena oli havainnoida sukupuolisensitiivisyyden toteutumista draaman työtavoissa ja omassa toiminnassani draamaryhmän ohjaajana. Draamaprosessin kasvatukselliseksi tavoitteiksi nostin monipuolisen ilmaisun kokeilemisen eri roolien avulla, vuorovaikutustaitojen harjoittelemisen sekä kaikkien lasten yhteisen leikin mahdollistamisen. Suunnittelin *Taikalaatikko*-draamaprosessin perehdyttäni sukupuolisensitiivisyyden käsitteeseen ja teoriaan. Suunnittelussa otin huomioon sukupuolisensitiivisen näkökulman draamaprosessin sisällössä, tavoitteissa ja draaman työtapojen valinnassa. Draamaprosessin suunnittelu etukäteen luo ohjaajalle turvallisuutta ja rentoutta, mikä auttaa ohjaajaa keskittymään draamatuokion aikana lasten ehdotuksiin (Owens & Barber 2010, 15).

Draamaprosessin suunnittelussa lähdin liikkeelle tutustumalla tutkimuksiin päiväkodin arjessa usein tiedostamattomasti esiintyvistä sukupuolittuneista käytännöistä ja nostamalla niistä esimerkkejä stereotyyppisestä lasten kohtaamisesta. Etsimällä tietoa sukupuolistereotyyppioista ja nostamalla esiin vaihtoehtoisia näkökulmaa haluan tuoda esille kuinka kyseiset taidot ovat kaikille lapselle hyödyllisiä elämässä sukupuolesta riippumatta, ja niiden kehitystä tulisikin jokaisen lapsen kohdalla tukea. Tämä onnistuu tiedostamalla olemassa olevat sukupuolistereotyyppiat.

Usein tyttöjen kanssa käytetään hiljaista ja pehmeää puhetapaa kun taas pojille puhutaan normaalisti tai kovalla äänellä. Pojille myös sallitaan helposti kovemman äänen käyttö kuin tytöille. Olisikin hyvä antaa lapsille mahdollisuuksia kokeilla eri tilanteisiin sopivia äänenvoimakkuuksia ja eri äänien tuottamista. Lapsille pitäisi myös rohkaista kokeilemaan erilaista ruumiinkieltä, liikkeitä ja eleitä. Usein pojille sallitaan suurempi tilankäyttö ja tyttöjä kehoitetaan helpommin olemaan varovaisia, mikä vähentää tyttöjen halua kokeilla uusia asioita. Tytöillekin tulee antaa mahdollisuus kokeilla suuria liikkeitä ja fyysistä ilmaisua, kuten juoksemista, hyppimistä ja tömistämistä. (Henkel & Tomicic 2009, 168, 174-178; Hélen & Granholm 2007, 54.) Erilaiset liikkumistyylit, äänen- ja tilankäyttö ovat vahvasti sukupuolittuneita ja päiväkodissa helposti rohkaistaan tyttöjä ja poikia erilaiseen ilmaisuun. Asetin yhdeksi *Taikalaatikko*-draamaprosessin tavoit-

teeksi monipuolisen ilmaisun mahdollistamisen kaikille lapsille draaman liike- ja ääni-harjoitusten avulla.

Kaikkien lasten tulee saada harjoitella omista kokemuksista, tunteista ja ajatuksista kertomista (Hélen & Granholm 2007,4). Päiväkodissa pojat saavat usein enemmän huomiota aikuiselta kuin tytöt (Teräs 2010, 23). Kasvattajan olisikin hyvä rohkaista myös tyttöjä perustelemaan mielipiteensä ja seisomaan niiden takana, sekä puhumaan kuuluvalla äänellä (Hélen & Granholm 2007,41). Tyttöjäkin tulee kannustaa tekemään omia päätöksiä ja tekemään joskus asioita ensimmäisenä. (Hélen & Granholm 2007,67). Poikia puolestaan voi kannustaa odottamaan vuoroaan, antamaan tilaa toisille ja näkemään toisten tarpeet. (Hélen & Granholm 2007, 29). Draamassa harjoitellaan yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja ja sukupuolisensitiivisyyden näkökulmasta valitsin yhdeksi draamaprosessin tavoitteeksi tarjota kaikille lapsille mahdollisuutta harjoitella sekä puhumista ja omien ajatustensa ilmaisua, että keskittymistä ja kuuntelemista. Sukupuolisensitiivisessä draamassa kaikki lapset saavat harjoitella tilan ottamista ja antamista. Draamaprosessissa nostin tavoitteeksi myös kommunikaatiotaitojen harjoittelemisen. Draamassa harjoitellaan myös keskustelemaan ja kuuntelemaan toisia lapsia, eikä pelkästään ohjaajaa.

Lapsille tulee näyttää, että kaikki tunteet ovat sallittuja, tyttöjen sallitaan ilmaista vihaa ja poikien pelkoa ja surua. Erityisesti pojille on tärkeää osoittaa, miten tunteita voi ja saa purkaa. Esimerkiksi on hyväksyttävää itkeä silloin kun on surullinen. Poikia tulee rohkaista ilmaisemaan tunteitaan, kokemuksiaan ja ajatuksiaan, sekä ratkaisemaan ristiriitoja puhumalla (Henkel & Tomicic 2009, 144; Hélen & Granholm 2007,41.) Hoivaamisleikit ovat feminiinisiä ja takaa-ajoleikit maskuliinisia (Lipponen 2005, 157). Lastenlauluissa naiset kuvataan usein hoivaajan roolissa (Leppänen 2010, 74). Pojillekin tulisi näyttää, että on sallittua olla kiltti, huomaavainen ja avulias ja ottaa fyysisistä kontaktia (Hélen & Granholm 2007,55). Draama on hyvä työtapa erilaisista tunteista keskustelemiseen ja sukupuolisensitiivisestä näkökulmasta täytyy muistaa tunteisiin ja niiden ilmaisuun liittyvät stereotypiat, jotta niitä voisi välttää draamaprosessissa. Tunteet ja empatia ja toisten auttaminen nousivat myös tärkeiksi aiheiksi *Taikalaatikko*-draamassa.

Pojat ohjataan usein leikkimään fyysisiä ja rajuja leikkejä, jotka vievät tilaa. Tyttöjä puolestaan ohjataan leikkimään hiljaa paikallaan. Kasvattaja saattaa helpommin kieltää

tytöiltä riehuminen ja osoittaa hämmästyksiä poikien koti- tai prinsessaleikkejä kohtaan, ellei hän tietoisesti kiinnitä huomiota omaan suhtautumiseensa lasten sukupuolirooleista poikkeavaan leikkimiseen. (Ylitapio-Mäntylä 2009, 106–107.) Jokaisen lapsen itsetunnon kehittymistä tulee tukea ja rohkaista lapsia tekemään yksilöllisiä valintoja sillä perusteella, mitä he oikeasti haluavat (Hélen & Granholm 2007, 18). Lapsia tulisi kannustaa leikkimään keskenään ja osoittaa, että tytöt ja pojat voivat olla keskenään ystäviä ja leikkiä samoja leikkejä ilman, että heihin suhtaudutaan ”pikku rakastavaisina” (Henkel & Tomicic 2009, 110–113). Draamaprosessissa toimitaan koko ajan yhdessä ja yhtenä tavoitteena olikin innostaa draamaleikin kautta kaikkia lapsia leikkimään yhdessä sen sijaan, että leikkijät jaettaisiin sukupuolen mukaan eri leikkeihin.

Draaman työtapoja valitessani tutustuin etukäteen sukupuoleen liittyviin stereotyyppisiin, jotta osaisin ottaa ne huomioon draamatarinan suunnittelussa. Lastenkirjoissa esiintyy usein sukupuolistereotyyppioita, kun miehet esitetään aktiivisina ja itsenäisinä, kun naiset puolestaan esitetään passiivisina ja kyvyttöminä. Lastenlauluissa naisia luonnehditaan usein ulkonäön ja miehiä omistussuhteiden kautta. (Leppänen 2010, 71–73.) Sankarit ja päähenkilöt ovat lapsille suunnatuissa lauluissa ja kirjoissa useimmiten miehiä. Pojista kertovat laulut ovat usein reippaita duurimelodioita ja laulujen pojat ovat aktiivisia toimijoita. Tyttöjen laulut sen sijaan ovat usein surumielisiä mollimelodioita ja kuvaavat tytöt passiivisina. (Leppänen 2010, 76–78.) *Taikalaatikko*-draamassa tavoitteenani on välttää sukupuolistereotyyppioita draaman roolihahmoissa ja tarinan henkilöissä.

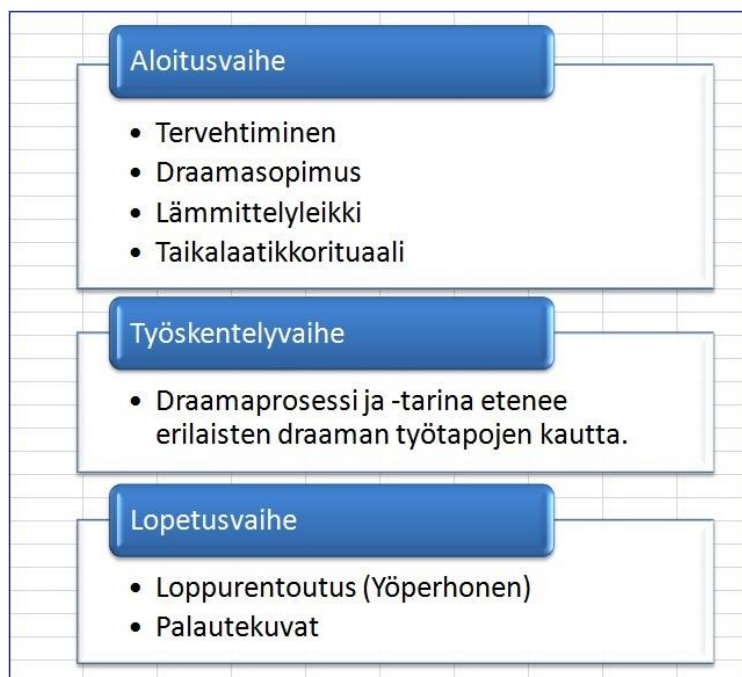
Päiväkodissa tulisi ottaa huomioon, että lapsi tulkitsee maailmaa omien kokemustensa kautta. Lapsi ei ole kohde, jota kasvatetaan ja ohjataan aikuisen mielestä oikeaan suuntaan, vaan aikuisen tulisi pysähtyä kuuntelemaan lasta. Lapsen aikaisemmat kokemukset ovat oppimisen lähtökohta. Lasten hiljaisia signaaleja kuunnellen kasvattajan olisi tärkeää kannustaa lasta myös sukupuolinormien ylittämiseen. (Ylitapio-Mäntylä 2009, 178–179.) Draamassa kokeillaan erilaisia rooleja ja roolileikin sekä roolivaatteiden kautta voi leikissä kokeilla sellaisiakin asioita, jotka eivät ole itselle tuttuja. Aikuinen voi mahdollistaa yhdessä oppimisen ja asioiden tutkimisen kuuntelemalla lasten oivaluksia, kysymyksiä ja ihmettelyä (Ylitapio-Mäntylä 2012, 182).

6.2 *Taikalaatikko*-draamaprosessin toteutus

Taikalaatikko-draamaprosessi koostui kymmenestä draamatuokiosta. Draamaryhmään osallistui seitsemän 3–4 -vuotiasta lasta, joista 3 oli tyttöä ja 4 poikaa. Lähes joka kerralla joku ryhmäläisistä oli pois, mutta kaikkiin tuokioihin osallistui sekä tyttöjä, että poikia. Draamatuokiot pidettiin *Muurainten* ryhmän päivälepohuoneessa, jossa oli tarpeeksi lattiatilaa pienryhmän juoksuleikkeihin. Huoneen kerrossängyt osoittautuivat hyvin toimivaksi elementiksi draamaleikissä muuntuessaan vuoriksi, laivoiksi ja eläinten pesiksi.

Draamatuokioiden pituus oli yleensä reilu puoli tuntia, joka oli tämän ikäisille lapsille sopivan pitkä. Useimmiten lapset jaksoivat keskittyä tuokioon alusta loppuun, kunhan siihen sisältyi riittävästi liikkumista ja toimintaa ja erilaisia elementtejä. Jokaisessa draamatuokiossa toinen ryhmän omista lastentarhanopettajista istui huoneessa havainnoimassa toimintaa osallistumatta siihen. Lapset eivät kiinnittäneet omaan opettajaan huomiota draamatuokion aikana, vaan keskittyivät tuokioon.

Olin viettänyt *Muurainten* ryhmässä yhden päivän, mutta prosessin alussa olin silti lapsiryhmälle vieras aikuinen, joten kiinnitin ensimmäisellä kerralla erityistä huomiota lapsiin tutustumiseen ja turvallisen ilmapiirin luomiseen. *Taikalaatikko*-draama alkoi tarinalla Omenatien punaisesta talosta. Lapset saivat koputtaa talon oveen ja lähdimme yhdessä katsomaan, kuka uusi ystävämmme oven takana mahtaa asustaa. Tarinan päähenkilönä seikkaili lasten keksimä hahmo Laura, joka vieraili prosessin aikana perhosten niityllä, autokilpailuissa, viidakossa ja merirosvolaivalla.

KUVIO 1 Draamatuokion rakenne

Kaikilla draamatuokioilla oli sama rakenne. Jokaisen draamatuokion alkuun ja loppuun kuului samoja elementtejä. Aloitusvaiheen tavoitteena oli lämmitellä ja virittäytyä tunnelmaan. Lopetusvaiheen tavoitteena oli rauhoittua, kerätä palaute ja päättää työskentely. Tuokion aloitus- ja lopetusvaiheet toistuvat pääpiirteissään samanlaisina läpi koko draamaprosessin, jolloin niistä tulee lapsille tuttuja. Työskentelyvaihe on jokaisessa draamatuokiossa erilainen, koska sen aikana tapahtui itse draamatyöskentely ja tarinan kehittyminen. Esittelen aluksi aloitukseen ja lopetukseen kuuluvia toistuvia elementtejä ja niiden jälkeen palaan työskentelyvaiheiden kuvaamiseen.

Jokaisen draamatuokion alkuun kuuluivat draamasopimuksen tekeminen, lämmittelyleikki ja taikalaatikkorituuaali. Aina draamatuokion alussa tervehdin jokaista ryhmän lasta nimeltä ensin omana itsenäni ja myöhemmin usein myös roolihahmona. Lapset olivat usein riemuissaan roolihahmon yksilöllisestä huomiosta. Pari ensimmäistä kertaa aloitin tuokion suoraan päivälepohuoneesta, mutta myöhemmin koin toimivammaksi pyytää lapsia ensin ovelle jonoon, jossa virittäydettiin tunnelmaan. Yhteisestä kuvitteellisesta leikistä ja siihen liittyvistä säännöistä sopiminen eli draamasopimuksen solmiminen kuuluu draamatyöskentelyn alkuun (Walamies 2007, 40). Kysyin jonossa lapsilta, haluavatko he tulla mukaan katsomaan taikalaatikkoa. Tuokion alku ja sen eroaminen muusta toiminnasta oli näin selkeämpi. Kysymys taikalaatikosta toimi samalla draamasopimuksena pienten lasten kanssa.

Jokaisen tuokion alussa leikimme lämmittelyleikin. Usein leikimme erilaisia versioita musastop -leikistä, jossa lapset liikkuvat ohjeiden mukaan musiikin soidessa ja pysähtyvät, kun musiikki lakkaa. Lämmittelyleikin tavoitteena on luoda rento ja luottamuksellinen ilmapiiri ja virittäytyä draamatoimintaan fyysisesti, sosiaalisesti ja henkisesti (Sini- vuori & Sinivuori 2007,30). Tuokioiden alkuun kuului myös tarinaan sidottu taikalaa- tikkorituuaali, jossa keräännymme lasten kanssa taikalaatikon ympärille, heilutimme sormia taikalaatikon päällä ja lausuimme taikasanat: ”Nyt on se aika, nyt on se aika, näytä meille laatikon taika!” Rituaali innosti aina kaikki lapset mukaan ja auttoi pääse- mään tarinan tunnelmaan.

Jokainen draamatuokio päättyi loppurentoutukseen. Lapset löysivät nukkumapaikan tarinan mukaisesta paikasta. Hämärässä huoneessa soi rauhallinen musiikki, ja yöperho- nen tuli tervehtimään lapsia. Yöperhonen oli silkkihuivi, jota aina vuorollaan joku lap- sista kävi liidättämässä toisten lasten päällä. Tavoitteena oli tarjota jokaiselle lapselle mahdollisuus olla yöperhonen vuorollaan ja harjoitella muiden lasten huomioimista. Loppurentoutuksen jälkeen kysyin aina lapsilta palautteen kuvakorttien avulla.

TAULUKKO 1 Taikalaatikko -draamaprosessi

DRAAMATUOKIO	DRAAMATARINAN KULKU	TUOKION RAKENNE (TYÖSKENTELYVAIHE)	TUOKION TAVOITTEET, SUKUPUOLISENSITIIVISYYS
1	Omenatiellä punaisessa talossa asuu Laura, joka sai postissa jännittävän paketin. Se paljastuu taikalaatikoksi.	Pretext: Talo Omenatiellä Hahmon huominen yhdessä: Laura Ohjaaja roolissa: Lauran isä Taikalaatikon avaaminen: Kummin valokuva ja tarina taikalaatikosta	Tutustuminen toisiimme ja tarinaan, turvallisen ilmapiirin huominen, orientoituminen draamatyöskentelyyn
2	Laura kokeilee taikalaatikkoa ensimmäisen kerran ja pääsee perhosten näytelle katsomaan, kun metsäkoneet tullaavat kukkia ja perhoset suuttuvat tästä.	Ohjaaja roolissa: Laura Taikalaatikko: perhonen Perhosten liikkuminen Metsäkoneiden liikkuminen Draamaleikki: Perhoset suuttuvat ja metsäkoneet pyytävät anteeksi perhosilta	Erlaiset liikkumistyörien kokeileminen, (kevyt-painava, hidas-nopea), tunteen ilmaiseminen ja käsittely (vihainen)
3	Taikalaatikko vie Lauran mukaan autokilpailuun. Kilpa-ajo on jännittävä ja tasainen, mutta lopuksi hävinneelle autolle tulee paha mieli.	Ohjaaja roolissa: Laura Taikalaatikko: Auto Auto kertoo kilpailusta Roolileikki: Autot Draamaleikki: Kilparadan rakentaminen ja autokilpailut Kuuma tuoli: Surullisen auton lohduttaminen	Ääniharjoitukset, yhdessä rakentaminen ja leikkiminen, tunteen ilmaiseminen ja käsittely (surullinen)
4	Laura löytää taikalaatikosta avunpyynnön tuntemattomalta ystävältä ja lähtee pelastamaan tätä. Laura päätyy viidaksoon.	Ohjaaja roolissa: Laura Taikalaatikko: Avunpyyntö ystävältä Draamaleikki: Seikkailu viidakossa Käsimumke-norsu: Tervetuloa viidakkoon Eri eläinten kuvat: Ääni ja liikkuminen	Keskittyminen, toisten auttaminen ja ihmisuharjoitukset (eläinten liikkeet ja äänet)
5	Viidakossa Laura tutustuu eläimiin ja eläinten neuvosto kokoontuu äänestämään, minne Lauran kannattaisi jatkaa matkaa.	Taikalaatikko: Viidakko Viidakon eläinten etsiminen Majan rakentaminen Kuuma tuoli: Eläimet Äänestys kuvista (kaupunki/metsä/meri)	Puhuminen ja toisten kuunteleminen, tilan ottaminen ja antaminen.
6	Satamassa Laura nousee merirosvolaivan kannelle ja hänestä tehdään uusi kapteeni laivaan. Merimatka alkaa.	Taikalaatikko: Vesipurkki Käsimumke-merirosvo ja tarina laivasta Draamaleikki: Laivan kannella Ääniharjoitus: Hii-ohoi! Laivan piirtäminen Ryhmäsadutus: Mitä Laura näkee laivan kannelta?	Ääniharjoitukset, lasten osallistuminen tarinan kerrontaan
7	Laura tapaa merimatalla leikkisän merenneidon ja pääsee tutkimaan pelottavaa dinosaurus-laivaa, josta löytyy salaperäinen paketti.	Taikalaatikko: Laiva Merenneidon lentokala-leikki Dinosaurus-jumppa Kuumatuoli: Pelokkaat dinosaurukset Draamaleikki: Seikkailu pimeässä laivassa, paketin löytäminen	Vuorovaikutus, kommunikaatio, empatia, tunteen ilmaiseminen ja käsittely (peloiissaan)
8	Paketista paljastuu erilaisia esineitä, joiden avulla Laura lähtee etsimään uutta ystävänsä salapoliisien avustamana. Ystävä löytyy leijonan huolasta.	Taikalaatikko: Paketti Tuntoaistiharjoitus ja kuuma tuoli: esineet Ohjaaja roolissa: Laura Draamaleikki: Salapoliisit etsivät kadonnutta ystävää, joka löytyy leijonan huolasta	Lasten osallistuminen tarinan kerrontaan, roolivaatteiden kokeileminen, yhdessä leikkiminen
9	Laura tutustuu uuteen ystävänsä Emiliin ja vie tämän taikalaatikon avulla kotinsa, jossa he leikkivät yhdessä.	Hahmon huominen yhdessä: Emil Ohjaaja roolissa: Laura Draamaleikki: Lauran koti Kuuma tuoli: Lempileikit	Ystävyys-teema ja leikkien käsittely, yhdessä leikkiminen
10	Laura on jättänyt Emilille viestin, että hän on lähtenyt käymään viidakossa. Emil lähtee etsimään Lauraa ja kohtaa monia viidakon eläimiä kunnes lopulta Laura löytyy tiikerin pesästä ja lapset pääsevät palaamaan kotiin.	Ohjaaja roolissa: Emil Taikalaatikko: Ananas ja viesti Lauralta Draamaleikki: Seikkailu viidakossa Roolileikki: Eläinten äänet ja liikkeet Kuuma tuoli: Tiikeri Draamaleikki: Tiikerin pesän rakentaminen ja Lauran löytäminen	Draaman työtapojen ja tarinan tutuksi tekeminen koko ryhmälle

Taulukossa 1 tuon esille koko toteutuneen *Taikalaatikko*-draamaprosessin. Esittelen draamatarinan etenemisen, tuokioiden työskentelyvaiheen rakenteen sekä jokaisen draamatuokion päätavoitteet. *Taikalaatikko*-draamaprosessin tarina eteni lasten ideoiden pohjalta, joten sitä ei ole tarkoituskaan myöhemmin toistaa sellaisenaan, vaan samoja aiheita sekä työtapoja voi käyttää suunnitellessa uusia draamaprosesseja. Tavoitteet draamatuokioille muodostuivat sukupuolisensitiivisyyden teoriaan perehdyttyäni. Jokaisen draamatuokion päätavoitteet valitsin sukupuolisensitiivisyyden näkökulmasta. Tuokioon valitsin draaman työtapoja, jotka sekä sopivat tarinaan että tukevat näitä tavoitteita.

Draamaprosessin viimeiseen kertaan, kymmenenteen draamatuokioon, osallistui koko *Muurainten* ryhmä. Ryhmän isommat lapset olivat olleet koko prosessin ajan kiinnostuneita draamaryhmästä ja toivoneet pääsevänsä ”taikalaatikko-leikkiin” mukaan. Draamatuokio onnistui myös isommalla lapsiryhmällä. Onnistumiseen vaikutti osaltaan se, että osalle ryhmän lapsista tarina, hahmot ja draaman työtavat olivat prosessin jäljiltä ennestään tuttuja.

Taikalaatikko-draamaprosessin aikana arvioin draaman eri työtapoja sukupuolisensitiivisyyden näkökulmasta ja seuraavaksi esittelen havaintojani sukupuolisensitiivisyyden toteutumisesta draamatyöskentelyssä. Erittelen draaman työtapoja käytännön *Taikalaatikko*-draamaprosessin esimerkkejä käyttäen, mutta nostan esille huomioita, jotka ovat yleistettävissä jatkossa sukupuolisensitiivisyyden huomioimiseen kaikessa päiväkodin draamatyöskentelyssä. Jotta huomiot olisivat mahdollisimman helposti kasvattajien käytettävissä tulevien draamaprosessien suunnittelussa, olen koonnut tärkeimmät huomiot sukupuolisensitiivisestä draamakasvatuksesta tiivistelmäksi, joka on liitteenä opinnäytetyössäni (LIITE 7).

TAULUKKO 2 Sukupuolisensitiivisyys draaman työtavoissa

DRAAMAN TYÖTAPA	ESIMERKKI TAIKALAAHIKKO-DRAAMASTA	SUKUPUOLISENSITIIVISYYS
Pretext	Ohjaaja näyttää lapsille kuvaa kertoessaan punaisesta talosta Omenatiellä ja yhdessä koputetaan talon oveen. Kuka siellä mahtaa asua?	Tarinan aiheen valitseminen: Kiinnostaako aloitustarina sekä tyttöjä että poikia?
Hahmon luominen	Piirretään lapsen ääriviivat suurelle paperille ja yhdessä värityksen ja piirtämisen avulla tehdään kuva tarinan päähenkilöstä.	Ohjaaja ei määrittele hahmon sukupuolta, vaan antaa lasten tehdä sen, jolloin syntyy keskustelua siitä, mistä eri sukupuoli tunnistaa toisistaan ja ohjaajalla on mahdollisuus tukea tai kyseenalaistaa näitä käsityksiä.
Ohjaaja roolissa	Päähenkilö Laura, jonka roolimerkkinä on merimieshattu, Lauran isä, jonka roolimerkkinä on esiliina, erilaisia käsinukkehahmoja ja pikkuauto.	Ohjaajan kannattaa kiinnittää huomiota hahmonsäilytyksiin, äänenkäyttöön, roolimerkkiin ja tarinaan ja pohtia tukeeko hahmo sukupuolistereotypioita vai tuo rooleja esiin monipuolisesti.
Draamaleikki	Autojen kilpa-ajot, seikkailu viidakossa, laivamatka, salapoliisit leijonan luolassa jne.	Draamaleikki mahdollistaa kaikkien lasten yhteisen leikin ja osallistumisen. Ohjaajan kannattaa kiinnittää huomiota, että rohkaisee kaikkia lapsia liikkumaan ja ilmaisemaan ajatuksiaan sukupuolesta riippumatta.
Kuuma tuoli	Eläinkäsinuket viidakossa ja dinosaurukset laivalla	Kaikki lapset saavat tuoda esille ajatuksiaan ja ottaa tilaa, kun tuolin avulla jaetaan selkeät puheenvuorot. Lapset saavat myös harjoitella toisen kuuntelemista ja tilan antamista.
Aistiharjoitukset	Käsinukun silittäminen, laivamatkalla tuuli ja vesipisarot, salapoliisien esineiden tunnustelu, viidakon äänten kuunteleminen	Harjoitellaan keskittymään, ottamaan toisia huomioon ja kuuntelemaan toisten kokemuksia.
Liikeharjoitukset	Metsäkoneiden ja perhosten liikkuminen niityllä, viidakon eläinten erilaiset liikkumistyyliä ja musastop-lämmittelyleikki	Ohjaaja tarjoaa lapsille mahdollisuuden kokeilla erilaisia tapoja liikkua ja käyttää tilaa.
Ääniharjoitukset	Oman auton ääni kilparadalla, merirosvojen huudot laivan kannelta, viidakon eläinten äänet	Ohjaaja antaa lasten kokeilla monipuolisesti äänenkäytön mahdollisuuksia. Yhdessä tehtyihin ääniin lasten on helppo osallistua osana ryhmää ja draamaleikki rohkaisee kokeilemaan äänenkäyttöä.
Tunnetilajarjoitukset	Vihaiset perhoset, pelokas dinosaurus, surullinen auto ja iloinen ystävä (draamaleikkien ja kuuman tuolin yhteydessä)	Tarinassa tuodaan esille, kuinka erilaiset tunteet ovat kaikille sallittuja ja pohditaan, kuinka niiden kanssa toimitaan. Draamatarinassa voi esimerkiksi tuoda esille tilanteita, joissa maskuliininen hahmo tuntee surua tai pelkoa.
Ryhmäroolit	Salapoliisit, perhoset, merirosvot, apinat, autot jne.	Eriaisia rooleja on turvallista kokeilla yhdessä muiden kanssa. Lapsilla on mahdollisuus kokeilla eri sukupuolille tyypillisiä rooleja.
Loppurentoutus	Yöperhonen	Kaikilla lapsilla on mahdollisuus harjoitella hoivaamista ja toisten huomioimista.

Taulukossa erittelen draaman työtavoja ja niiden käytännön sovelluksia *Taikalaatikko*-draamassa, sekä sukupuolisensitiivistä näkökulmaa eri työtavoissa. Taulukossa nostan esille sukupuolisensitiivisen näkökulman ääni-, liike-, ja tunnetilajarjoituksiin, joissa käsitellään voimakkaita sukupuolistereotypioita sisältäviä aiheita. Draamaa ohjattaessa kasvattajan on oltava tietoinen näistä sukupuolistereotypioista ja mahdollistettava draamassa monipuoliseen liikkeeseen ja äänenkäyttöön tutustuminen kaikille lapsille. Jännittävä ja innostava draamatarina houkuttelee lapsia kokeilemaan erilaisia rooleja ja ilmaisumuotoja. Roolin avulla on turvallista kokeilla sellaistaikin ilmaisua, joka ei ole kaikista tutuinta.

Draama tarjoaa mahdollisuuden prosessiin ja aiheen käsittelyyn tarinan kautta, mikä sitoutti *Taikalaatikko*-draamaprosessissa lapsia yksittäisiä ja irrallisia harjoituksia paremmin. Draama tarjoaa myös mahdollisuuden tutkia erilaisten tunteiden ilmaisua ja käsittelyä. Sukupuolisensitiivisyyden näkökulmasta on tuotava esille erityisesti sitä näkökulmaa, että kaikki tunteet ovat sallittuja jokaiselle sukupuolesta riippumatta.

Esittelen seuraavaksi ne draaman työtavat, joissa *Taikalaatikko*-prosessin aikana erityisesti nousi esiin huomioita kasvattajan sukupuolisensitiivisen työtteen kannalta sekä omien muistiinpanojeni että lastentarhanopettajien havainnoinnin pohjalta. Lopuksi esittelen lasten osallisuutta *Taikalaatikko*-draamaprosessin kulkuun sukupuolisensitiivisyyden näkökulmasta.

6.2.1 Hahmon luominen

Ensimmäisessä draamatuokiossa tarinan päähenkilö luotiin yhdessä lasten kanssa. Esittelin Omenatien punaisen talon, jossa asuu uusi ystävämmme. Tarkoituksella puhuin vain ystävästä tai lapsesta ja annoin lasten itse halutessaan määritellä hahmon tytöksi tai pojaksi. Piirsin suurelle paperille hahmon ääriviivat ja lapset pääsivät värittämään kuvaa ja piirtämään hahmolle kasvoja ja hiuksia. Kaksi tytöistä valitsivat vaaleanpunaiset värikyntä ja piirsivät hahmolle pitkät hiukset. Yksi poika piirsi sinisellä kynällä päälle pysyvät hiukset. Lapset selvästi pohtivat nopeasti hahmon sukupuolta, vaikka ohjaajana en siihen viitannut.

Lapset piirsivät hahmolle silmäripset, johon yksi pojista totesi: ”Se on tyttö, koska sillä on silmäkarvat.” Pysähdyimme yhdessä kokeilemaan ja katsomaan, kenellä lapsista on silmäripset ja kulmakarvat ja totesimme, että sellaiset löytyvät kaikilta ryhmän lapsilta, sekä tytöiltä että pojilta. Lapset jatkoivat piirtämistä. Lopulta monet lapsista totesivat, että hahmo on tyttö ja ehdottivat nimeksi Lauraa. Niin päätimme yhteisesti, että tarinan päähenkilönä seikkailee tyttö nimeltä Laura.

Värikyntien värit eivät olleet yhdentekeviä. Tytöt valitsivat vaaleanpunaiset kynät ja pojat siniset, nämä värivalinnat johdattivat lapsia myös pohtimaan hahmon sukupuolta. Seuraavalla kerralla tarjosin lapsille värikyniä, joista olin poistanut nämä kaikkein stereotyyppisimmät värit, jolloin lapsilla oli enemmän vaihtoehtoja ja se myös vaikutti piirtämisen aiheisiin ja lopputulokseen. Värien merkitys tuli esille muissakin tilanteissa. Kun hernepussien joukossa oli vain yksi pinkki, meni koko lämmittelyleikki kahdelta tytöltä siihen, että he kiistelivät pinkistä hernepussista. Ohjaajan kannattaa ottaa huomioon värien merkitys lapsille ja tiedostaa, miten värivalinnat vaikuttavat toimintaan. Keskustelin aiheesta *Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa – tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa* – hankkeen projektipäällikön kanssa. Hän painotti, että tärkeintä

on tarjota lapsille monipuolisesti värejä sen sijaan, että yrittäisi kaihtaa joitakin värejä. Lasten värivalinnoista voi syntyä keskustelua sukupuolistereotypioista lasten kanssa ja kasvattaja voi havainnoida eri värivalikoimien vaikutusta lasten valintoihin. Ohjaaja voi myös tarjota väreille uusia merkityssisältöjä esittämällä esimerkiksi maskuliinisena pidetyn tavaran vaaleanpunaisena tai feminiinisenä pidetyn asian sinisenä?

6.2.2 ”Ohjaaja roolissa”

Ohjaajan esiintyminen roolihahmona on yksi draaman työtavoista. Esittämällä hetken aikaa tarinan roolihahmoa, ohjaaja voi viedä juonta eteenpäin, kärjistää tai lisätä jännitteitä. Ohjaaja voi käyttää viitteellistä roolimerkkiä, kuten hattua tai huivia tehdäkseen selväksi milloin hän toimii roolissa. Ollessaan oma itsensä, ohjaaja riisuu roolimerkin. (Sinivuori & Sinivuori 2007, 180.) Taikalaatikkodraamassa otin välillä itse roolihahmon ja välillä toin tarinaan käsinukkehahmon mukaan. Esittäessäni Lauraa, minulla oli roolimerkkinä merimieshattu. Pienten lasten kanssa ohjaajan kannattaa sopia, että käyttäessään roolimerkkiä (esimerkiksi hattua) hän leikkii roolihahmoa (esimerkiksi Lauraa) ja riisuessaan roolimerkin, hän on taas oma itsensä.

Sukupuolisensitiivisyyden näkökulmasta on hyvä pohtia esittämiään roolihahmoja tai käsinukkehahmoja, millä tavalla niiden roolimerkit, tarinat, äänenkäyttö tai liikkeet joko vahvistavat tai rikkovat sukupuolistereotypioita. Ääni on merkittävä osa hahmoa, sillä se antaa hahmolle luonteen, kuvastaa hahmon tunteita ja tekee hahmosta uskottavan lasten silmissä (Tóren 2000, 36).

Lastentarhanopettaja kiinnitti huomiota prosessin alussa Laura-roolihahmoon ja antoi palautetta, että olin hyvin stereotyyppisen tyttömäinen, pelokas ja avuton sitä esittäessäni. Samoin käsinukke viidakon hallitsijan ääni oli miesmäinen ja möreä. Jatkossa kiinnitin enemmän huomiota hahmoihin ja tarinan avulla toin esiin myös stereotypioista poikkeavia hahmoja. Esimerkiksi merirosvo-käsinukke oli nainen ja Lauran isän roolimerkki oli punainen esiliina, koska hän oli juuri leipomassa. Prosessin edetessä Laurasta tuli laivan kapteeni ja tietoisesti toin uusia piirteitä roolihahmoon.

6.2.3 Draamaleikki

Draamaleikki on lapsen ja aikuisen yhteistä leikkiä, jolla on kasvatukselliset tavoitteet. Ohjaaja johdattaa draamaleikkiin esimerkiksi kertomalla tarinan ja leikkii usein mukana jossakin roolissa. Yhteinen tarina ja leikki sitoo ja motivoi lapsia toimintaan ja lapset voivat toiminnallaan vaikuttaa draamaleikin sisältöön. Ohjaajan tulee tunnistaa opetukselle otollisia hetkiä leikissä esimerkiksi puhumalla roolihahmonsa ajatuksia ääneen. Draamaleikissä lapset harjoittelevat yhteistyötä, keskittymistä, pitkäjännitteisyyttä ja sääntöjen noudattamista (Toivanen 2010, 94.)

Tunnelman luominen innostaa lapsia osallistumaan draamaleikkiin, kun tila muuttuu kuvitteelliseksi tilaksi. Päivälepuhuone muuttui vuorollaan viidakoksi, merirosvolaivaksi tai leijonan luolaksi. 3-4-vuotiaat lapset innostuvat usein rakenteluleikeistä ja tätä on hyvä hyödyntää myös draamaleikissä. *Taikalaatikko*-draamaprosessin aikana rakensimme autorataa, eläinten majaa viidakkoon, Lauran kotia ja tiikerin pesää. Rakentaminen luo puitteet leikille.

Draamaleikki myös innostaa poikia ja tyttöjä leikkimään yhdessä. Seikkailuradalle kaikki lähtivät mukaan. Yläsängyt olivat draamaleikissä erityisen toimivia ja jännittäviä paikkoja, niiden päällä istuessa kuvittelimme olevamme vuoren huipulla tai laivan kannella. Leikkiä elävöitettiin pienillä elementeillä, kuten tuulella, joka syntyi ohjaajan heiluttaessa muovitablettia, sekä vesipisaroilla, joita roiskutettiin sormenpäillä purkista. Tunnelmaa pystyi luomaan myös muuttamalla huoneen valaistusta tai laittamalla taustalle musiikkia tai esimerkiksi luonnon ääniä. Draamaleikit olivat sekä lastentarhanopettajien havaintojen että lasten palautteen mukaan prosessin mieluisinta antia lapsille. Viidakkodraamaleikistä kaikki lapset antoivat palautteeksi hymynaaman ja yksi poika totesi: ”Kaikista oli kivaa”

Draamaleikissä ohjaaja antaa lapsille tilaa esittää omia ideoitaan ja ratkaisujaan leikin tilanteisiin, jolloin lapset voivat harjoitella toimimista eri tilanteissa ja samaistumista toisen asemaan (Toivanen 2010, 30). Ohjaajan on osattava antaa tilaa lasten leikille ja kuunneltava mihin suuntaan lapset tarinaa kuljettavat. Taikalaatikkoprosessissa ryhmän pojat olivat usein draamaleikissä kovaäänisempiä kuin tytöt ja toivat näyttävämmän omia ideoitaan leikkiin. Ohjaajana huomasin helposti hakeutuvani leikissä näiden aktiivisten poikien luokse. Huomasin helpommin poikien kuin tyttöjen ideat ja vein niitä

eteenpäin. Lastentarhanopettajatkin kiinnittivät huomiota, kuinka saatoin sivuuttaa hiljaisten tyttöjen ehdotukset ja tarttua poikien ideoihin helpommin. Tasa-arvoisen kohtaamisen kannalta olisi tärkeää, että ohjaaja huomaa aloitteet kaikilta lapsilta ja herkistyy kuuntelemaan myös hiljaisempien lasten ehdotuksia.

Sukupuolisensitiivisyyden kannalta pohdin myös leikkien teemojen monipuolisuutta ja roolien mahdollisuuksia. Esimerkiksi salapoliisileikissä naamioiduttiin pitsihameisiin, jolloin läsnä oli sekä perinteisen maskuliinisia että feminiinisiä samaistumiskohteita. Sekä tytöt että pojat lähtivät leikkiin mukaan. Autokilpailussa ja perhosten niityllä sekä tytöt että pojat leikkivät yhdessä. Yksi poika ei halunnut pukea naamiaismekkoa ylleen, eikä yksi tyttö halunnut päristellä autonsa kanssa. Ohjaajan tulee antaa lapsille tilaa toteuttaa halutessaan sukupuolirooleja myös perinteisesti, mutta näissä tilanteissa voi keskustella lasten kanssa aiheista. Nämä lapset myös seurasivat kiinnostuneesti muiden lasten leikkiä.

Draamatyöskentelyyn kuuluu erilaisten roolien kokeileminen ja sukupuolisensitiivisyyden näkökulmasta onkin tärkeää mahdollistaa kaikille lapsille monipuoliset roolileikit. Erilaiset liikkumistyylit, tilan ottaminen, äänenkäyttö ja rekvisiitta luokitellaan helposti maskuliiniseksi tai feminiiniseksi. Draama antaa mahdollisuuden kokeilla eläytymistä erilaisiin rooleihin ja käyttää monipuolisesti ääntä ja liikettä. Helpoiten tämä onnistui eläytymällä erilaisiin eläinhahmoihin, mutta merirosvoina, salapoliiseina ja kotileikissäkin lapset ilmaisivat itseään rohkeasti.

Viidakko-draamaleikissä lapset alkoivat spontaanisti leikkiä äänekkäästi apinoita ollessaan yläsängyssä ikään kuin puussa. Kaikki ryhmän lapset lähtivät mukaan tähän apina-roolileikkiin. Turvallisuuden takia pyysin riehakkaat apinat juoksentelemaan lattialle ja laitoin viidakkomusiikkia taustalle. Kaikki lapset liikkuivat ja ääntelivät apinoina ja tästä roolileikistä kehittyikin koko ryhmän yhteinen suosikkileikki, johon lapset palasivat myöhemmillä kerroilla. ”Koska tulee taas apinat?” Kysymys esitettiin kesken laivaleikin, jolloin apinalauma pääsi vierailemaan laivallekin. Lastentarhanopettaja antoi palautetta, että apinana olo antoi lapsille mahdollisuuden päästä eroon sukupuolesta, koska apinat ovat yhtä villejä ja äänekkäitä sukupuolesta riippumatta. Apina-roolileikki tuki hyvin draamaprosessin tavoitteita tilan ottamisesta ja rohkeasta ilmaisusta, sekä lasten osallisuudesta. Idea leikkiin lähti alun perin lapsilta itseltään ja kaikki lapset lähtivät siihen innoissaan mukaan. Lapsille riehumisleikit, peuhaaminen ja jännitys ovat

usein tärkeitä, kun taas aikuiset pitävät niitä usein vain keinona purkaa energiaa ennen varsinaista oppimistoimintaa (Turja 2004,28). Draamaleikki voi parhaimmillaan mahdollistaa tilanteen, jossa yhdistyvät sekä aikuisen, että lasten tärkeinä pitämät asiat.

6.2.4 Kuuma tuoli

Kuuma tuoli on draaman työtapa, jossa yksi osallistuja istuu tuolissa muun ryhmän edessä ja roolihahmon kautta vastailee ryhmän esittämiin kysymyksiin (Sinivuori & Sinivuori 2007, 214). Kuumassa tuolissa opetellaan asettumista toisen ihmisen asemaan. Kuumassa tuolin tavoitteena sukupuolisensitiivisyyden näkökulmasta on tarjota kaikille lapsille sukupuolesta riippumatta mahdollisuus ottaa tilaa ja puhua omista ajatuksistaan ja ilmaista itseään, koska esiintymisvuoro on vuorotellen jokaisella lapsella sen mukaan kuka istuu tuolissa. Samalla harjoitellaan keskittymistä, tilan antamista ja toisten kuuntelemista. Kuuma tuoli antaa kaikille lapsille mahdollisuuden osallistua tasa-arvoisesti.

Kaikkia lapsia tulee kannustaa antamaan tilaa toisille, kuuntelemaan toisia, ymmärtämään toisten näkökulmia ja ratkaisemaan ongelmia puhumalla sukupuolesta riippumatta (Hélen & Granholm 2007,42). Kuumassa tuolissa myös ohjaajan on helppo kohdata lapset tasa-arvoisesti ja antaa jokaiselle huomiota ja tilaa, kun vuorot ovat selkeät. Ohjaajan on tärkeää kiinnittää huomiota, että työtapa ja tunnelma ovat miellyttäviä ja turvallisia lapsille. Tilanteessa korostuu leikkiminen eikä esiintyminen toisille.

Tavoitteet toteutuivat hyvin esimerkiksi viidakko-teemassa, kun lapset saivat valita kuumaan tuoliin oman viidakoneläin-käsinuken ja kertoa tarinaa sen kanssa. Jokainen lapsi innostui mukaan esittämään eläintä ja toiset lapset keskittyivät kuuntelemaan ja juttelemaan eläimelle. Tärkeää on valita tämän ikäisille tarpeeksi konkreettiset aiheet, joista kuumassa tuolissa jutellaan. Käsinuket toimivat hyvin kuumassa tuolissa 3-4-vuotiailla lapsilla. Käsinuken kanssa lasten on helppo harjoitella tilan ottamista ja antamista (Tóren 2000, 25). Osa lapsista kertoi mielellään pitempää tarinaa eläimestään, toiset vastailivat heille esitettyihin kysymyksiin. Kuumassa tuolissa ohjaajan on tärkeä tukea vuorossa olevaa lasta ja tämän näkemyksiä. Yksi lapsista puhui kettukäsinuken kanssa kuumassa tuolissa: ”En minä ole kettu, minä olen koira.” Muut lapset väittivät heti vastaan, että ”Kyllä sinä olet kettu.” Minä totesin käsinukelle: ”Anteeksi, me ereh-

dyimme. Luulimme sinua ketuksi, koska näytät vähän ketulta. Mutta kyllä sinä varmaan olet koira, kun niin sanot.” Sen jälkeen kutsuimme käsinukkeä koiraksi.

Kuumassa tuolissa on tärkeää kannustaa ja hyväksyä lasten erilaisia tyylejä osallistua. Tuolissa saa myös istua hiljaa. Osa lapsista ei halunnut puhua mitään, mutta halusi silti tulla oman eläimensä kanssa kuumaan tuoliin ja vastaila nyökäten tai pudistaen päätään. Kuuma tuoli-harjoite sai kaikki lapset osallistumaan. Myös sellaiset lapset, jotka eivät aina halunneet osallistua liikkumisleikkeihin ja mieluummin katselivat toimintaa sivusta, halusivat aina tulla vuorollaan kuumaan tuoliin.

Lapsen on helppo eläytyä käsinuken tunteisiin ja ajatuksiin ja nuken kanssa lapsi saa rohkeutta esittää asiansa toisille (Tóren 2000, 49,24). Lapset halusivat usein koskea toisen lapsen kädessä olevaa käsinukkeä. Suuria eläimiä kuten dinosauruksia tai krokotiilejä monet lapsista alkoivat lyödä ja repiä. Keskustelimme lasten kanssa, saako ketään lyödä. Sovimme, että jokaiselta eläimeltä kysytään, saako sitä silittää. Jokainen lapsi vuorollaan sai päättää, saavatko toiset lapset silittää hänen kädessään olevaa eläintä vai eivät. Lapset toimivat hyvin jatkossa tämän sopimuksen mukaan ja kunnioittivat eläimen päätöstä siitä, haluaako se tulla silitetyksi vai ei.

6.2.5 Lasten osallisuus *Taikalaatikko*-draamaprosessissa

Vaikka draamatuokiot ovat selkeästi aikuisen ohjaamia toimintatuokioita, joissa on kasvatukselliset tavoitteet, on tärkeää kiinnittää huomiota lasten osallisuuteen. Lapsilähtöisen kasvatusnäkömyksen mukaan lapset tekevät aktiivisesti aloitteita ja valintoja tasavertaisina sosiaalisina toimijoina, kun vain kasvattaja mahdollistaa sen heille (Turja 2004, 10). Draamassa ei ole tarkoitus, että ohjaaja toteuttaa itse valmiiksi suunnittelemaansa kokonaisuutta, vaan draama elää yhteisen prosessin mukana. Draamaprosessin luonteeseen kuuluu osallisuus, koska tarina muokkautuu ryhmän ajatusten ja mielenkiinnonkohteiden pohjalta. Huomioin lasten osallisuuden taikalaatikkodraamassa jättäen etukäteen tuokion suunnitelmiin lapsille mahdollisuuksia vaikuttaa tarinan kulkuun, tarttumalla lasten spontaaneihin ehdotuksiin tuokioiden aikana ja kysymällä lapsilta palautetta jokaisen draamatuokion jälkeen. Lasten osallisuuden tunne ilmenee lapsen ilona ja innostumisena ja siihen vaikuttaa aikuisen aito läsnäolo ja vuorovaikutus. (Leinonen ym.2011, 94).

Draamaprosessi muotoutuu lasten ajatusten pohjalta, kun ohjaaja haluaa pysähtyä kuuntelemaan aidosti, mitä lapset haluavat sanoa. Lapselle on tärkeää, että häntä kuullaan ja hänen mielipiteitään ja ajatuksiaan arvostetaan (Karlsson2000, 44). Käytin Taikalaatikodraaman tarinan kehittämässä lasten piirustuksia ja ryhmäsaduttamista, jossa lapset saivat kertoa, mitä näkivät laivan kannelta. Tytöt näkivät laivan kannelta pinkin linnun ja perhosen, pojat vuorostaan ehdottivat dinosauruksia, haita ja gorilloja. Näitä eläimiä lapset toivoivat draamatarinaan, joten ne toki draamatarinassa myöhemmin esiintyivätkin. Ohjaajana minun oli pohdittava, miten käsittelisin näitä stereotyyppisiä hahmoja.

Seuraavalla kerralla tutustuimme merenneitoon, joka opetti meille villin lentokalaleikin. Sangosta lensi karkuun lentokaloja ja lapset juoksivat pyydystämässä näitä ohjaajan heittelemiä hernepusseja. Tuokiossa esiintyi myös dinosaurus, joka oli kovasti pelossaan laivan pimeästä huoneesta. Lapset saivat jutella ja rohkaista dinosaurusta ja lopulta lapset ehdottivat taskulampun ottamista mukaan ja pimeän huoneen tutkimista yhdessä, minkä sitten toteutimmekin. Ohjaajan on tärkeää katsella stereotyyppisiä aiheita monipuolisemmin ja nähdä niissä mahdollisuuksia käsitellä aihetta eri näkökulmista.

Aikaisemmin nostin esille draamaleikin, jossa tarinan juoni elää lasten ehdotusten pohjalta. Esimerkiksi yhdessä draamaleikissä lähdimme pelastamaan ystävää. Lapsilta tuli idea leijonan luolasta, johon ystävä on vangittu ja lapset myös kehittivät ratkaisun ystävän auttamiseksi. Draamaleikin lisäksi olin rakentanut tuokioihin lapsille mahdollisuuksia vaikuttaa tarinan kulkuun. He saivat esimerkiksi viidakoneläiminä äänestää kolmesta eri maisemakuvasta mihin ympäristöön haluavat seuraavaksi matkustaa, jolloin draama siirtyi lasten aloitteesta merirosvolaivaan. Lasten osallistumisen mahdollistaminen tarkoitti myös lasten spontaaneihin ehdotuksiin tarttumista, esimerkiksi nauhalta kuuluvien linnunääniä kuuntelemista ja lintujen liikkumisen kuvittelemista.

Pyysin lapsilta jokaisen draamatuokion jälkeen palautetta. Minulla oli kaksi laatikkoa, joista toisen kyljessä oli hymyilevä kasvokuva ja toisessa totinen. Useamman kuin kaksi kasvokuvaa sisältävä arviointi ei ole 3–4-vuotiaille lapsille konkreettinen; he joko pitävät jostakin tekemisestä tai eivät (Turja 2004, 20). Jaoin lapsille kaksi tai kolme kuvaa tuokion leikeistä. Pyysin heitä laittamaan kuvan toiseen laatikkoon sen mukaan, oliko tekeminen ollut kivaa vai ei. Lastentarhanopettaja piti palautteen kysymistä kuvien avulla hyvänä ratkaisuna, koska siinä kaikki saivat sanoa oman mielipiteensä. Lasten vastaukset vaikuttivat prosessin suunnitteluun niin, että käytin useasti elementtejä, joista

kaikki lapset olivat antaneet hymyilevän palautteen. Lisäksi pyrin käyttämään monipuolisesti erilaisia työtapoja, jotta jokaiselle lapselle löytyi luonnollisia ja mukavia tapoja osallistua.

Lasten havainnointi ja sen kirjaaminen on tärkeää, jotta aikuinen oppii ymmärtämään lapsen kehitystä ja yksilöllisiä tarpeita ja vastata niihin suunnittelemalla lapselle sopivaa toimintaa ja tukemalla lapsia yksilöllisesti (Aaltonen 2008, 44–45). Kirjoitin jokaisen draamatuokion jälkeen havaintoja lasten osallistumisesta ja mielenkiinnon kohteista. Havaintoja kirjoittaessani huomasin, että olin tosiaan kiinnittänyt poikiin enemmän huomiota, koska tytöistä oli vaikea keksiä kirjoitettavaa. Muistin heidät helpommin ryhmänä tytöt kuin yksittäisinä lapsina joiden tekemisiä olisin osannut kirjata yksilöllisesti ylös. Havaintojen kirjaaminen osoittautui tärkeäksi tasa-arvoisen kohtaamisen kannalta. Se toi esille kuka lapsista oli jäänyt vähemmälle huomiolle ja pystyin korjaamaan asian seuraavalla draamatuokiolla. Havainnointia käytin myös apuna prosessin suunnittelussa, kun huomasin lasten omat kiinnostuksen kohteet ja mieluisimmat harjoitteet.

6.3 *Taikalaatikko*-draamaprosessin arviointi

Sukupuolisenä tunnistautuminen varhaiskasvatuksessa – tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa – hankkeen projektipäällikkö kirjoitti arvioinnin (LIITE 6) pyynnöstäni opinnäytetyöni merkityksestä ja yhteistyöstämme opinnäytetyön aikana. Arvioinnissa todettiin, että sukupuolisenä tunnistautumiseen varhaiskasvatukseen liittyvälle toimintaan perustuvalla tutkimustiedolle on suuri tarve, sillä tema on suomenkielisellä varhaiskasvatuskentällä suhteellisen uusi. Arvioinnissa todetaan, kuinka käsittelen opinnäytetyössäni esimerkiksi tavalla tasa-arvotyön prosessinomaisuutta ja oman työn reflektointia sukupuolisenä tunnistautumisen näkökulmasta.

Kuten aikaisemmin totesin, keräsin lapsilta palautetta koko draamaprosessin ajan. Lapset kertoivat mieluisista hetkistä draamatyöskentelyssä: ”Oli kiva rakentaa leijonalle pesä ja etsiä Lauraa ja matkia niitä eläimiä.” Lasten palaute on usein tunnesidonnaista, mikä on syytä muistaa, kun tulkitsee vastauksia (Turja 2004, 20). Lapsi saattoi palautetta antaessaan todeta, että hänestä mikään ei ollut tänään kivaa, koska joku tönäisi häntä, tai koska hän on väsynyt. Näin lasten palaute usein kertoi enemmän lapsen tunnelmista

kuin itse toiminnasta. Tärkeämpää kuin saada tietystä työtavasta palautetta oli mielestäni kuitenkin pysähtyä kuuntelemaan lasten tunnelmia ja ajatuksia ja lapset niitä myös mielellään kertoivat. Lasten osallistuminen toimintaan ja halu olla mukana on tärkeä palaute prosessista.

Pyysin lasten vanhemmilta palautetta draamaprosessista ja heidän mahdollisuudestaan osallistua siihen, mutta sain vastauksen ainoastaan yhden lapsen vanhemmilta. Tämä voi johtua prosessin lopun sijoittumisesta joulunalusviikolle. Vanhemmat kertoivat palautteessaan, että lapsi oli kotona jatkanut draamatuokioiden roolileikkejä ja ottanut sisaruksensa niihin mukaan, vaikkei ollut varsinaisesti draamatuokioista kotona puhunut.

Prosessin lopussa lastentarhanopettajat antoivat palautetta, että havainnointi oli haastavaa, mutta mielenkiintoista. Toinen lastentarhaopettaja kirjoitti palautteessaan, että havainnointi herätti paljon ajatuksia sukupuolisensitiivisyyteen ja sukupuolten kasvattamiseen sekä päiväkodin toiminnan joustavuuteen tai joustamattomuuteen liittyen. Toinen lastentarhanopettaja oli prosessin aikana havahtunut siihen, kuinka herkästi ohjaajan huomio kiinnittyi vilkkaisiin poikiin. Hän oli itse työssään huomannut myös, että poikia autetaan helpommin kuin tyttöjä. Heidän puheisiinsa ja ehdotuksiinsa tartutaan enemmän ja heitä kehutaan useammin kuin tyttöjä. Lastentarhanopettaja pohti, että sukupuolistereotyytiat tuntuvat juurtuneen melko syväälle, vaikka pyrki toimimaan sukupuolisensitiivisesti.

Kysyin palautteessa myös lastentarhanopettajien mielipiteitä draaman käytöstä sukupuolisensitiivisessä kasvatuksessa ja molemmat olivat sitä mieltä, että draama oli todella hyvä keino tutkia aihetta ja se toimi erinomaisesti *Taikalaatikko*-draamaprosessissa. Lastentarhanopettajien antamassa palautteessa todettiin, että lapset olivat pääsääntöisesti innoissaan kaikesta ja osallistuivat mielellään. Kumpaakaan sukupuolta ei heidän mukaansa seikkailussa vahvistettu tai latistettu, vaan lapset olivat tasa-arvoisia.

Erilaisten roolien ottaminen oli sallittua kaikille, eikä roolien ottamiseen tarvinnut paljoa kannustaa. Lapset innostuivat eläytymään ihan itsestään. Erityisesti lapset olivat innoissaan ohjaajasta roolissa. Tunnelma tietysti johdatti ja ohjaajan oma innostus.

Lastentarhanopettajat kommentoivat, että prosessi kokonaisuudessaan oli antoisa, mie-

lenkiintoinen, ajatuksia herättävä ja tarpeellinen. Se herätti paitsi pohtimaan sukupuolisensitiivisyyttä, myös ajattelemaan draaman käyttöä työvälineenä lasten kanssa.

Lopuksi arvioin itse suunnitteluvaiheessa asettamieni tavoitteiden täyttymistä *Taikalaatikko*-draamaprosessissa, omaa sukupuolisensitiivistä työtöittäni ohjattessani *Taikalaatikko*-draamaa ja toteutunutta yhteistyötä päiväkotiki Lakan kanssa. *Taikalaatikko*-draamaprosessi oli onnistunut, koska sen kautta nousi esille sukupuolisensitiivisyyteen liittyviä huomiota kasvattajille. Vaikka olin etukäteen perehtynyt sekä draamakasvatukseen, että sukupuolisensitiivisyyteen, nimenomaan käytännön havainnoinnin pohjalta nousi olennaisia tärkeitä näkökulmia opinnäytetyöni aiheeseen liittyen. *Taikalaatikko*-draamaprosessin pohjalta muotoilin ohjeita sukupuolisensitiiviseen draamakasvatukseen päiväkodissa. Jokainen draamaprosessi on erilainen ja muokkautuu osallistujiansa mukaan. Lasten osallisuuden kannalta ei ole mielestäni oleellista suunnitella draamaprosessia, joka olisi toteutettavissa uudestaan sellaisenaan.

Asetin suunnitteluvaiheessa *Taikalaatikko*-draamaprosessin tavoitteiksi monipuolisen ilmaisun mahdollistamisen avulla sekä vuorovaikutustaitojen harjoittamisen. Sukupuolisensitiivisessä draamassa kaikki lapset saivat harjoitella tilan ottamista ja antamista. Draamassa oli tavoitteena myös innostaa draamaleikin kautta kaikkia lapsia leikkimään yhdessä sen sijaan, että leikkijät jaettaisiin sukupuolen mukaan eri leikkeihin. Lisäksi halusin välttää sukupuolistereotyyppioita draaman roolihahmoissa ja tarinan henkilöissä. Löysin prosessin aikana kokeilemalla draaman työtapoja, jotka tukivat parhaiten asettamieni tavoitteiden toteutumista ja nostin niitä esille esitellessäni draamaprosessin havaintoja.

Käytin *Taikalaatikko*-draamassa useamman kerran samoja draaman työtapoja, aina tarinaan soveltaen. Samat työtavat välillä toimivat ja välillä eivät. Sinänsä kaikki kokeilemani draaman työtavat olivat toimivia ja sovellettavissa 3–4-vuotiaille. Jos olin suunnitellut liian monimutkaisen leikin pienille lapsille, palaute tuli välittömästi. Lapset eivät jaksaneet keskittyä. *Taikalaatikko*-draamaprosessin aikana tutustuin ryhmän lapseen ja opin muokkaamaan draaman työtapoja ryhmän lapsille sopiviksi. Etukäteen olin suunnitellut prosessin ottaen huomioon 3–4 -vuotiaiden lasten kehitysvaiheen. Huomasin kuitenkin, että lasten yksilölliseen kohtaamiseen ei voi käyttää suunnittelussakaan aina yleistyksiä, vaan toimintaa on muokattava ryhmän lasten mukaan.

Ihmiset kiinnittävät havainnoissaan huomiota eri asioihin ja tulokseen voi vaikuttaa havainnoitsijan mieliala ja aktiivisuustaso. Havainnointi on aina subjektiivista ja inhimillistä. Se on toisaalta myös havainnoinnin rikkaus. (Eskola & Suoranta 2008, 102.) Lastentarhanopettajien havainnot tukivat paljon omia havaintojani ja he myös huomasiivat asioita, joita minulta itseltäni jäi huomaamatta. Näin lastentarhanopettajien havainnointi rikastutti tuloksia ja auttoi minua kehittämään sukupuolisensitiivisyyttä jo draamaprosessin aikana. Yhteistyön avoin ja keskusteleva ilmapiiri mahdollisti kysymysten muokkaamisen havainnointitehtävän helpottamiseksi kesken prosessin, mikä tuotti monipuolisempia havaintoja.

Erityisesti ulkopuolinen havainnointi toi omaan työhöni uutta näkökulmaa ja todisti, kuinka syvällä juurtuneita sukupuolittuneet käytännöt ovat, vaikka tietoisesti pyrki toimimaan sukupuolisensitiivisesti. Toimintaani oli luonnollisesti vaikuttanut se, että olin ennen prosessia perehtynyt sukupuolisensitiivisyyteen ja tiesin, mitä asioita lastentarhanopettajat havainnoivat. Mielenkiintoista oli huomata, kuinka siitä huolimatta lastentarhanopettajat havainnoivat minun toteuttavan sukupuolistereotypioita. Annoin usein leikkien aloitusvuoron ja roolit ja vapaaehtoiset avustustehtävät samoille lapsille, jotka eniten hakivat aikuisen huomiota. Lastentarhanopettaja huomioi, että usein annoin ensimmäisen puheenvuoron jollekin pojista ja pyysin tyttöä apulaiseksi.

Draamaleikissä seikkailimme tilassa esimerkiksi kiipeillen kerrossängyissä ja esteradalla. Huomasin, että helposti autoin tyttöjä kiipeämään, jopa nostin tyttöjä ylösänkyyn ja sieltä pois, kun taas poikia kannustin kiipeämään itse. Draamassa annoin usein lasten ehdottaa vapaasti ideoita ja siksi puheliain lapsi sai helposti eniten tilaa. Lasten tasavertainen kohtaaminen ei ollut ollenkaan niin helppoa ja itsestään selvää kuin aluksi kuvittelin. Oma toimintaani arvioimalla ja lastentarhanopettajien havaintojen kautta opin paljon uutta omasta työstäni. Koska tietoisesti huomioin kovaäänisten poikien ohella ryhmän hiljaisia ja vetäytyviä tyttöjä, huomasin jossain vaiheessa prosessia, että vähemmälle huomiolle jäivät rauhallisemmat pojat ja aktiiviset tytöt. Näiden lasten sitoutuminen ja osallistuminen draamaprosessiin, sääntöjen noudattaminen ja hyvä käyttäytyminen olisi erityisesti ansainnut huomiota.

Kulttuurisensitiivisyyden kannalta oli olennaista tutustua etukäteen lasten erilaisiin kulttuuritaustoihin ja siihen, miten eri kulttuureissa suhtaudutaan sukupuoleen. Monikulttuurisessa lapsiryhmässä toimiessani oli tärkeää ymmärtää, ettei sukupuolta ja sukupu-

leen kasvattamista käsitettä samalla tavalla kaikissa kulttuureissa. Salassapitovelvollisuuden takia en opinnäytetyössä nostanut esiin ryhmän lasten kulttuuritaustoja. Eettisestä näkökulmasta oli mielestäni tärkeää kertoa vanhemmille opinnäytetyöni aiheesta ja avata sukupuolisensitiivisyyden käsitettä heti ensimmäisessä kirjeessä, jossa pyysin lupaa lasten osallistumiselle. Kaikkien lasten vanhemmat antoivat luvan osallistumiselle ja opinnäytetyöprosessin aikana annoin vanhemmille mahdollisuuden kysyä aiheesta lisää.

Olen opinnäytetyötä työstäessäni huomannut, miten ajankohtainen aihe sukupuolisensitiivisyys on. Aihe herätti päivähoitoyksikössä kiinnostusta ja keskustelua lasten tasa-arvoisesta kohtaamisesta. *Taikalaatikko*-draamaprosessin tärkeä anti oli löytää sukupuolisensitiivisyyden kannalta olennaisia kysymyksiä pohdittavaksi päiväkodin draamatyöskentelyä toteuttaessa. *Taikalaatikko* -draamassa nousi esille mielenkiintoisia oivalluksia lasten tasa-arvoisesta kohtaamisesta eri draamaharjoituksissa ja haasteita, jotka tarjoavat mahdollisuuden kehittyä jatkossa draaman ohjaajana.

7 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

7.1 Sukupuolisensitiivisyys päiväkodin draamakasvatuksessa

Tässä opinnäytetyössä tavoitteenani oli tuoda sukupuolisensitiivistä näkökulmaa päiväkodissa toteutettavaan draamakasvatukseen ja havainnoinnin avulla nostaa esille draaman mahdollisuuksia ja haasteita päiväkodin sukupuolisensitiivisen kasvatuksen työmenetelmänä. Tätä kautta tavoitteenani oli tuoda konkreettisia käytännön työkaluja kasvattajille sukupuolisensitiivisen näkökulman huomioimiseksi päiväkodin draamakasvatuksessa. Nämä työkalut olen myös koonnut tiivistelmäksi (LIITE 7).

Draamakasvatus soveltuu *Taikalaatikko*-draamaprosessin havaintojen perusteella hyvin sukupuolisensitiivisten tavoitteiden tukemiseen. Kasvattajan tulee kuitenkin ottaa lasten tasa-arvoinen kohtaaminen tietoisesti huomioon, sillä draamatyöskentelyssä on mahdollista myös tukea tahattomasti sukupuolistereotypioita ja eriarvoisuutta.

Esittelen seuraavaksi näitä *Taikalaatikko*-draamaprosessissa esiin nousseita teemoja opinnäytetyöni alussa esiin nostamieni teorioiden valossa. Yksittäisen esimerkkien kautta nostan esiin yleisiä kysymyksiä pohdittavaksi draamakasvatuksen sukupuolisensitiivisyydestä, jotta ne voidaan ottaa jatkossa huomioon aina suunniteltaessa draamatyöskentelyä päiväkodissa.

7.1.1 Päiväkodin sukupuolisensitiivisen draamakasvatuksen mahdollisuudet

Sukupuolisensitiivinen kasvattaja kannustaa ja tukee eri sukupuolten välisiä ystävyys-suhteita ja leikkejä. (Henkel & Tomicic 2009, 110–113; Naisasialiitto Unioni 2013c). Draamaleikki tuki hyvin sukupuolisensitiivisyyden tavoitetta *Taikalaatikko* -draaman työmenetelmänä, sillä se innosti kaikkia lapsia sukupuolesta riippumatta osallistumaan ja sitoutumaan toimintaan, ja rohkaisi heitä leikin maailmassa ilmaisemaan itseään ja ajatuksiaan. Draama tarjoaa lapselle mahdollisuuden oppia asioita kokonaisvaltaisesti leikin ja eri rooleihin eläytymisen kautta (Toivanen 2010,9–11). Kaikki *Taikalaatikko*-draamaan osallistuneet lapset pitivät draamaleikistä antamansa palautteen perusteella.

Erityisesti yhteiset rakenteluleikit ja elämykselliset leikit kuten seikkailu viidakossa, aarteen etsiminen ja eläinhahmoihin eläytyminen, innostivat lapsia yhteiseen leikkiin.

Kuuma tuoli-työtapa mahdollisti parhaiten lasten yksilöllisen kohtaamisen *Taikalaatikko* -draamaprosessin aikana. Tuolissa istuminen oli selkeä merkki lapsille huomion keskipisteenä olemisesta ja jokainen lapsi myös halusi tulla tuoliin vuorollaan. Kaikkien lasten tulee saada harjoitella omista kokemuksista, tunteista ja ajatuksista kertomista (Hélen & Granholm 2007,4). Draamatyöskentelyssä kehittyvät yhteistyötaidot, empatia ja toisten huomioonottaminen (Toivanen 2010,15). Kuumassa tuolissa kaikki lapset sukupuolesta riippumatta saavat tilaa ilmaista ajatuksiaan ja olla esillä. Samoin kaikki lapset saavat harjoitella keskittymistä, toisten kuuntelemista ja tilan antamista sille lapselle. Sukupuolisensitiivisyyden kannalta on tärkeää, että jokainen lapsi tulisi kuulluksi sellaisena kuin hän on (Ylitapio-Mäntylä 2012, 27). Kuumassa tuolissa tämä asia toteutuu, kun ohjaaja antaa lapsille mahdollisuuden puhua juuri sen verran kuin lapsesta itsestään tuntuu hyvältä.

Draamakasvatuksen ääni- ja liikeharjoitukset mahdollistavat monipuolisen äänenkäytön ja liikkeiden kokeilemisen. Usein poikien annetaan käyttää kovempaa ääntä ja ottaa liikkumiseen enemmän tilaa kuin tyttöjen (Henkel & Tomicic 2009, 174–178). Ohjaajan on hyvä tiedostaa äänenkäyttöön, liikkumiseen ja tilankäyttöön liittyvät sukupuolisteoreettiset ja rohkaista lapsia kokeilemaan monipuolista ilmaisua leikin kautta. Sukupuolisensitiivinen kasvattaja tarjoaa lapsille monipuolisen kuvan sukupuolirooleista (Bredesen 2004, 36). Lapset itse ovat usein uteliaita kokeilemaan sekä maskuliinisiksi että feminiinisiksi luokiteltuja asioita (Kujala & Syrjäläinen 2010, 30). *Taikalaatikko*-draamaprosessissa huomasin, että lapset lähtivät kokeilemaan uusia rooleja helpommin, jos toiminta oli selkeästi osa draamatarinaa (esimerkiksi naamioituessa mekkoihin salapoliiseina ja esiinnyttäessä kovaäänisinä viidakon eläiminä), kuin irrallisemmissä lämmittelyleikeissä (esimerkiksi silloin, kun harjoittelimme autojen päristelyä tai perhosten tanssia). Näin ollen draamaleikin ja tarinan maailmalla näyttäisi olevan lapsille motivoiva ja innostava vaikutus.

Samaistuminen on osa varhaiskasvatuksen esteettistä orientaatiota (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 28). Draamatyöskentelyssä harjoitellaan samaistumista eri roolihahmojen kautta. Draamatarinan sisällä voi kokeilla turvallisesti erilaisia rooleja ja roolivaatteita. Lapsille kannattaa tarjota mahdollisuus kokeilla sellaisiakin asioita, jotka

eivät ole perinteisen sukupuoliroolin mukaisia (Ylitapio-Mäntylä 2009, 178–179). *Taikalaatikko* -draamaprosessissa lastentarhanopettaja totesi, että autoleikkiin osallistui myös tyttö, joka ei aikaisemmin edes suostunut koskemaan autoihin, koska ne olivat ”poikien leluja”. Draama avartaa näkemyksiä siitä, mikä on mahdollista ja sallittua. Ryhmän hiljaiset ja lastentarhanopettajien kuvailun mukaan hyvin ”tyttömäiset” tytöt lähtivät mukaan huutamaan merirosvolaivan kannelta ja tömistelemään metsäkoneina ja dinosauruksina. Roolin avulla lapselle voi syntyä uskallus ylittää sukupuolinormeja ja itselle tyypillistä käytöstä ja näin saada kokemuksia erilaisista olemisen tavoista.

Tunnetilaharjoituksissa sukupuolisensitiivinen näkökulma tarkoittaa tunteisiin liittyvien sukupuolistereotyyppien tietoisuutta välttämistä. Lapsille tulee näyttää, että kaikki tunteet ovat sallittuja jokaiselle sukupuolesta riippumatta (Hélen & Granholm 2007,55.) Draamatyöskentelyssä voidaan harjoitella toisten huomioimista ja tunteiden tunnistamista (Walamies 2007,37–38). *Taikalaatikko*-draamassa pyrin tietoisesti välttämään stereotyyppisiä roolihahmoja tunteiden käsittelyssä. Pohdimme lasten kanssa esimerkiksi sitä, miltä autosta tuntuu hävittyään kilpa-ajon, jolloin lapset lohduttivat surullista autoa. Draamaprosessissa esiintyivät myös vihaiset perhoset ja pelokas dinosaurus.

7.1.2 Päiväkodin sukupuolisensitiivisen draamakasvatuksen haasteet

Draamassa voi tahattomasti toteuttaa monia sukupuolistereotyyppioita ja kohdata lapsia epätasa-arvoisesti. Sukupuolisensitiivinen kasvattaja tiedostaa sukupuolistereotyyppien olemassaolon ja niiden vaikutukset lasten kohtaamiseen päiväkodissa (Tanhua 2012, 38). *Taikalaatikko*-draamaprosessin aikana havainnointi antoi samansuuntaisia tuloksia kuin aiemmissa tutkimuksissa; pojat saivat draamaprosessissa tyttöjä enemmän huomiota, tilaa ja vahvistusta omille ehdotuksilleen.

Sukupuolisensitiivisyyden toteuttaminen käytännössä oli paljon haastavampaa kuin olin uskonut. Prosessin aikana jouduin kohtaamaan omia sukupuoleen liittyviä ennakkoluulojani, joita en tiennyt edes olevan olemassa. Sukupuolisensitiivisyyden teoriaan perehtyminen auttoi minua huomaamaan toiminnassani sukupuolittuneita käytäntöjä ja lastentarhanopettajien havainnot tukivat omaa reflektointiani. Päiväkodissa pojat saavat usein enemmän huomiota aikuiselta kuin tytöt (Teräs 2010, 23). Huomasin antavani pojille useammin aloitusvuoron ja auttavani tyttöjä helpommin. Kannustin poikia aktiivi-

visuuteen ja otin heidän ehdotuksensa tyttöjen ehdotuksia helpommin huomioon. Vain tiedostamalla sukupuolittunutta toimintaansa, voi sitä jatkossa pyrkiä muuttamaan ja kehittyä sukupuolisensitiivisenä kasvattajana.

Taikalaatikko -draamaprosessin aikana huomasin kiinnostäväni enemmän huomioita poikien aloitteisiin ja hakeuduin draamaleikissä helpommin kysymään ehdotuksia aktiivisilta lapsilta. Sukupuolisensitiivisen varhaiskasvattajan on tärkeää rohkaista hiljaisia lapsia ja etsiä heille sopivia draaman työtapoja sen sijaan, että yrittäisi pakottaa kaikkia lapsia toimimaan samalla tavalla. Kovaääninen ja aktiivinen toiminta ei ole ainoa oikea tapa ottaa osaa draamatyöskentelyyn, vaan hiljainen tarkkailu voi olla yhtä sitoutunutta ja antoisaa. On tärkeää tehdä draamatyöskentelystä miellyttävää ja turvallista niillekin lapsille, jotka eivät mielellään ole esillä. Yksilöllisen kohtaamisen kannalta on tärkeää, että kaikki lapset draamaryhmässä kokevat tulevansa omana itsenään hyväksytyiksi.

Taikalaatikko-draamassa lastentarhanopettajien havaintojen perusteella eniten huomiotani saivat kaksi poikaa. Toinen oli aktiivisesti äänessä ja kehittämässä ideoita ja toinen vetäytyi toiminnasta usein sivuun ja seurasi tilannetta kauempaa. Draamaprosessiin osallistumisen tyylit oli helposti löydettävissä myös 3–4-vuotiaiden lasten keskuudesta. Draamaryhmästä löytyi aktiivisia puhujia, kyseenalaistavia käsittelijöitä, keskityviä tarkkailijoita ja sivummalta seuraavia kuuntelijoita (Sinivuori & Sinivuori 2007, 21–22). Olennaista sukupuolisensitiivisessä draamassa ja tasa-arvoisessa kohtaamisessa on ymmärtää, ettei draama ole vain niille, jotka haluavat aktiivisesti olla esillä ja esittää omia ideoitaan.

Taikalaatikko-prosessi herätti minut pohtimaan, kuinka tasa-arvoista lasten osallistuminen draamaprosessissa on. Kaikilla lapsilla on usein mahdollisuus osallistua toimintaan, mutta aktiivisimmat ja puheliaimmat lapset saavat eniten tilaa ja ohjaajan huomiota (Vuorisalo 450–451, 2013). Vaikka draamaleikki tarjoaa mahdollisuuden kaikkien lasten yhteiseen leikkiin, haasteena on kaikkien lasten osallisuuden mahdollistaminen tasa-arvoisesti. Kasvattajalla on vastuu kaikkien lasten osallisuuden mahdollistamisesta, jotta tasa-arvoinen kohtaaminen toteutuisi draamassa.

Sukupuolisensitiivisyyden kannalta on myös mielenkiintoista pohtia, miten kasvattajana kohtaan nämä erilaiset tavat osallistua ja miten reagointiini vaikuttaa lapsen sukupuoli. Annanko puhujatyölle yhtä paljon tilaa tuoda ajatuksiaan esille kuin puhujapojille? Hyväksynkö tarkkailijan roolin yhtä helposti tytöille ja pojille vai riippuuko lapsen su-

kupuolesta, kuinka paljon yritän kannustaa aktiivisuuteen? Kiinnostavaa on myös pohtia mitä ja miten sivusta tarkkaileva lapsi oppii draamasta, miten hän kokee draamatyöskentelyn ja miten kasvattaja voisi parhaiten tukea ja ymmärtää tätä osallistumisen tapaa.

Lapsilla on myös mahdollisuus olla kuuntelijana ja mahdollisuus olla osallistumatta draamatoimintaan. Tulkitsenko lapsen vetäytymisen eri tavalla riippuen lapsen sukupuoli- ja sukupuolesta? Kiinnitin asiaan huomiota, kun tajusin perustelevani tytön vetäytymistä liian rajuilla ja poikamaisilla leikeillä, kun taas pojan samanlaista vetäytymistä pidin kiukutteluna ja uhmana. Pysähdyin miettimään oman tulkintani vaikutusta lasten kohtaamiseen.

7.1.3 Varhaiskasvattaja ohjaamassa sukupuolisensitiivistä draamaa

Lastentarhanopettajien eettisten periaatteiden mukaan lastentarhanopettajan tulee kohdella kaikkia lapsia tasa-arvoisesti arvostaen ja kunnioittaen jokaisen lapsen yksilöllisyyttä. (Lastentarhanopettajien liitto 2004, 4). Sukupuolisensitiivisen näkökulman muistaminen on draamatyöskentelyssäkin tärkeää. Kasvattajan toiminnalla on vaikutusta siihen, miten lapset tuntevat tulevansa kuulluksi yksilöllisesti (Kujala & Syrjäläinen 2010, 26). Draamakasvatusta toteuttavan varhaiskasvattajan on hyvä tietoisesti pohtia tasa-arvoisen kohtaamisen toteutumista omassa työssään.

Vaikka draamaprosessi muotoutuu osallistujien kanssa toiminnassa, suunnittelu on tärkeä vaihe onnistunutta sukupuolisensitiivistä draamaprosessia. Kasvattajan tulee asettaa kyseessä olevalle lapsiryhmälle sopivat tavoitteet draamatyöskentelylle ja valita työn lähtökohdaksi ryhmää innostava draamatarina (Owens & Barber 2010, 20). Draamatarinan aihe ja hahmot kannattaa valita huomioiden tietoisesti sukupuolinäkökulma. On hyvä pohtia kiinnostaako draamatarinan aihe kaikkia lapsia sukupuolesta riippumatta. Päähenkilön sukupuoleen kannattaa myös kiinnittää huomiota ja pohtia vahvistavatko tarinan päähenkilön luonne, toiminta ja ulkonäkö sukupuolistereotyyppioita?

Draama tarjoaa hyvät mahdollisuudet asioiden pohtimiseen lapsen kanssa. Draamassa lapsilta tulee usein aloitteita, joihin kasvattaja voi tarttua. *Taikalaatikko* -draamassa pohdimme mm. miten toisen esittämää käsinukkea tulee kohdella ja saako eläintä silit-

tää, jos se ei tahdo. Sukupuolisensitiivinen kasvattaja myöntää sukupuolistereotyyppioiden olemassaolon ja arvioi niiden vaikutusta lasten yksilölliseen kohtaamiseen (Tanhua 2012, 38). Kun draamatarinassa esiintyy lasten ehdottamia aiheita ja hahmoja, he sitoutuvat työskentelyyn. Ohjaajan tehtävä on miettiä, millä tavalla autot, perhoset, dinosaurukset ja merenneidot draamassa toimivat ja mitkä ratkaisut tukevat sukupuolisensitiivistä kasvatusta. Dinosaurius voi harrastaa tanssimista ja merenneito voi toimia lentokalajoukkueen kapteenina.

Kun sukupuolisensitiiviselle draamakasvatukselle asetetaan tavoitteita, lasten ikä ja kehitysvaihe tulee pitää mielessä koko ajan. 3–4-vuotias lapsi pystyy jo kuvittelemaan kohteita, jotka eivät ole läsnä (Nurmi ym. 2009, 20). 3–4-vuotias lapsi pystyy siis kuvitteelliseen leikkiin, mikä on draamaprosessin kannalta olennaista. Lastentarhanopettajan ammattieettisenä ohjeena on antaa lapsen kasvulle rauha ja olla kiirehtimättä lapsen kehitystä (Lastentarhanopettajien liitto 2004, 5). Ilmaisullisten ja sisällöllisten tavoitteiden tulee olla sopivia ryhmän lasten ikään ja kehitystasoon nähden. Draaman työtavat sinällään sopivat eri-ikäisille ihmisille, kasvattajan ammattitaitoa on osata soveltaa harjoitteita lasten ikään ja kehitystasoon sopiviksi.

3–4 -vuotiaiden draamaprosessissa on tärkeää huomioida konkreettisuus ja toiminnallisuus. Rakenteluleikit ovat kolmevuotiaille lapsille mieluisia (Nurmi 2009, 59). Ne toimivat innoittajina myös draamaleikkiin. Kolmevuotias lapsi osaa jo erottaa leikin oikeasta toiminnasta ja käyttämään mielikuvitustaan (Aaltonen ym. 2008,15). Muutamalle lapselle jotkut draamaharjoitteet olivat liian haastavia. Kasvattajan velvollisuus on suunnitella tarinasta ja harjoitteista tarpeeksi konkreettisia ja ymmärrettäviä, mutta kuitenkin innostavia ja jännittäviä. Voi kysyä, onko mielekästä toteuttaa näin pienille lapsille draamatyöskentelyä. Mielestäni niiden käyttäminen sovellettuna on perusteltua koska lapset pääsevät niissä tutustumaan draaman työtapoihin, itsensä, ajatustensa ja tunteidensa ilmaisemiseen, sekä toisten kuuntelemiseen ja tilan antamiseen. Lapset myös mielellään lähtevät draamaan mukaan ja leikkivät ohjaajan kanssa. Monille ryhmän lapsille prosessi oli miellyttävä kokemus. ”Kaikki oli kivaa!”

Laadukkaassa varhaiskasvatuksessa kasvattaja toimii vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Kasvattaja suunnittelee toimintaa, mutta ottaa siinä huomioon lapsen mielenkiinnon kohteet, ymmärtää lapsen näkökulman ja tukee lasten aloitteita ja osallisuutta (Venninen ym. 2010,8.) Draamassa ohjaajan tulee olla aidosti läsnä ja aktiivisessa vuorovaikutuk-

sessä lasten kanssa sekä reagoida lasten aloitteisiin muuttaen toimintaa niiden mukaan (Toivanen 2010, 38–39.) Nopea reagointi ja toimiminen hetkessä asettavat haasteensa sukupuolisensitiivisyyden muistamiselle. Taikalaatikkodraamassa sain käytännössä huomata, miten helposti lähtee toteuttamaan sukupuolistereotyyppioita ja kohtaamaan lapsia niiden mukaan, vaikka yrittäisi kiinnittää huomiota tasa-arvoiseen ja yksilölliseen kohtaamiseen. Draamaprosessi herätti minut ja toimintaa havainnoivat lastentarhanopettajat pohtimaan sukupuolisensitiivisyyden merkitystä ja omia sukupuolittuneita käsityksiä ja niiden vaikutusta lasten kohtaamiseen. *Taikalaatikko*-draamassa huomasin, että oli paljon helpompi muistaa sukupuolisensitiivinen näkökulma toiminnan sisällön ja tavoitteiden suunnittelussa, kuin lasten kohtaamisessa draamatyöskentelyn aikana. Tärkeintä sukupuolisensitiivisyyden kannalta on tiedostaa oman työnsä sukupuolittuneet käytännöt ja havainnoida tasa-arvon toteutumista (Kujala & Syrjäläinen 2010, 32; Ylitapio-Mäntylä 2012,26).

Draaman työtavat, joissa kasvattaja osallistuu leikkiin yhtenä roolihahmona mahdollistaa uudenlaisen kohtaamisen lasten kanssa (Toivanen 2010,12). On hyvä pohtia esittämäänsä roolihahmoja tai käsinukkeahmoja sukupuolisensitiivisyyden näkökulmasta. Millä tavalla niiden roolimerkit, tarinat, äänenkäyttö tai liikkeet joko vahvistavat sukupuolistereotyyppioita tai tuovat esille moninaisuutta? Draamatarinaa valitessaan on hyvä tiedostaa lapsille suunnattujen tarinoiden sukupuolistereotyyppiat. Lastenkirjoissa miehet esitetään usein aktiivisina ja itsenäisinä, kun taas naiset esitetään usein passiivisina ja kyvyttöminä. (Leppänen 2010, 71). *Taikalaatikko*-draaman päähenkilö oli lasten keksimä Laura-hahmo. Olin alun perinkin suunnitellut, että lapset saavat tahtoessaan määrittellä hahmon sukupuolen ja minä pyrin tarinan avulla tuomaan esille monipuolisen roolihahmon. Tarinassa Laura seikkaili perhosniityllä, leikki autoilla, toimi laivassa kapteenina ja lähti pelastamaan pulassa olevaa ystäväänsä. Lastentarhanopettajan havaintojen pohjalta kiinnitin huomiota, miten itse esiinnyin Lauran roolissa. Ei riitä, että hahmon toiminnat ovat monipuolisia, jos hahmo muuten on hyvin stereotyyppinen.

Havainnoimalla lasten toimintaa aikuinen voi löytää uusia tapoja tasa-arvoiseen kohtaamiseen (Ylitapio-Mäntylä 2012, 186). Havaintojen kirjaaminen osoittautui *Taikalaatikko*-draamassa tärkeäksi tasa-arvoisen kohtaamisen kannalta, se toi esille kuka lapsista oli jäänyt vähemmälle huomiolle ja pystyin korjaamaan asian seuraavalla draamatuokilla. Havainnointia käytin myös apuna prosessin suunnittelussa, kun huomasin lasten omat kiinnostuksen kohteet ja mieluisimmat harjoitteet.

Lasten osallisuus mahdollistuu, kun kasvattaja rohkaisee lasta ilmaisemaan itseään ja pysähtyy kuuntelemaan lasta ja antaa lapselle mahdollisuuden osallistua päätöksentekoon (Leinonen ym. 2011, 93; Venninen ym. 2010,12). Taikalaatikko-draamassa lapset saivat osallistua draamatarinan kulkuun vaikuttavaan päätöksentekoon ja monet draaman työtavoista mahdollistavat lasten kuuntelemisen ja lasten ehdotusten vastaanottamisen. Sukupuolisensitiivinen kasvattaja rohkaisee lasta osallisuuteen kohtaamalla lapset yksilöllisesti ja antamalla lasten ilmaista itseään sellaisina kuin he ovat. Päiväkodin draamakasvatuksessa kasvattajan kannattaa jatkuvasti reflektoida omaa työtään sukupuolisensitiivisyyden näkökulmasta. Sukupuolisensitiivisessä draamakasvatuksessa kasvattajan tulee pohtia lasten tasa-arvoista mahdollisuutta osallistua draamatyöskentelyyn ja tulla kuulluiksi.

7.2 Eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetyössä on tärkeä muistaa eettinen näkökulma, joka tarkoittaa ihmisten kunnioittamista, tasa-arvoista vuorovaikutusta, oikeudenmukaisuutta, rakentavaa kriittisyyttä ja työn jatkuvaa arviointia (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010,11). Taikalaatikko-draamaprosessia suunnitellessani, toteuttaessani ja arvioidessani toimin lastentarhanopettajien eettisten periaatteiden mukaisesti. Niissä nostetaan esille tasa-arvo ja jokaisen ihmisen ihmisarvon kunnioittaminen (Lastentarhanopettajien liitto 2004,4). Sukupuolisensitiiviseen näkökulmaan keskittyminen tuki lapsen yksilöllistä kohtaamista ja jokaisen lapsen yksilöllisyyden arvostamista ja kunnioittamista.

Opinnäytetyöni raporttia tehdessäni suhtauduin kirjallisiin lähteisiin kriittisesti ja etsin perusteluihini uusia tutkimuksia ja luotettavia lähdekirjoja. Hain tutkimuslupaa Helsingin kaupungilta ennen toiminnallisen osan aloittamista ja ymmärrän työhön liittyvän salassapitovelvollisuuden merkityksen. Kirjallisessa raportissa tai opinnäytetyötä esitellessäni en kuvaa toimintaan osallistuneita lapsia tai heidän perheitään tunnistettavasti.

Ennen kuin perehdyin sukupuolisensitiivisyyteen opinnäytetyössäni, minua mietitytti sukupuolisensitiivisyyden suhde lapsen sukupuoli-identiteetin kehittymiseen. Mietin, mikä merkitys lapsen identiteetin kehityksen kannalta on sillä, että hän kokee olevansa tyttö tai poika. Ja miten kasvattajan tulisi tukea lasta sukupuoli-identiteetin kehittämisessä. Sukupuolistereotypiat voivat pitää yllä eriarvoisuutta, mutta toisaalta niiden avul-

la lapsi voi myös rakentaa omaa sukupuoli- identiteettiään (Kujala & Syrjäläinen 2010, 33). Kun tutustuin aiheeseen lisää, ymmärsin, että sukupuolisensitiivisyydellä pyritään tukemaan nimenomaan lapsen yksilöllistä identiteettiä ja näkemään sukupuolistereotyyppioiden taakse. Muodollisesti yhtäläinen kohtelu saattaa toisinaan olla syrjivää ja positiivinen syrjintä eli erilainen kohtelu erilaisuuden perusteella voi edesauttaa tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta (Julkunen 2010, 68).

Opinnäytetyössäni pidin tärkeänä puhua prosessista avoimesti kaikkien yhteistyötahojen kanssa. Solmin Päiväkoti Lakan ja Naisasialiitto Unionin kanssa yhteistyösopimukset, joissa sovittuja aikatauluja ja käytännön asioita noudatin. On tärkeää toimia sopimusten mukaan ja tuoda raportissa esille sellaisia asioita, mistä on sovittu (Vilka 2006,113). Pidin huolta opinnäytetyöni aikana, että draamaprosessia arvioivat lastentarhanopettajat ovat perehtyneitä aiheeseen ja kerroin ryhmän lasten vanhemmille prosessista etukäteen ja pyysin lupaa lasten osallistumiselle.

Olen opinnäytetyöni kirjallisessa raportissa kuvannut tarkasti koko opinnäytetyöprosessin kulun. Opinnäytetyön luotettavuus näkyy johdonmukaisessa ja rehellisessä raportissa opinnäytetyöprosessin etenemisestä. Raportissa tulee järjestelmällisesti ja kriittisesti analysoida tuloksia havainnoinnista, jolloin raportti itsessään toimii luotettavuuden mittarina. (Vilka 2006,112; Eskola & Suoranta 2008, 220.)

7.3 Ammatillinen kasvu

Oman ammatillisen kasvun kannalta tavoitteenani oli tutustua sukupuolisensitiivisyyteen varhaiskasvatuksessa ja oppia soveltamaan sitä käytännön työhön, sekä kehittää osaamistani draamakasvattajana päiväkodissa. Sukupuolisensitiivisyys oli minulle ennen tätä opinnäytetyötä vieras käsite. Opinnäytetyön aikana olen oppinut ymmärtämään miten tärkeästä asiasta on kysymys. Sukupuolinäkökulman ymmärtäminen on olennainen osa laadukasta varhaiskasvatustyötä, jossa toteutuu lasten yksilöllinen ja kunnioitettava kohtaaminen. Sukupuolisensitiivisyys on sukupuolinäkökulman huomioon ottamista, taitoa tunnistaa omassa toiminnassaan sukupuolittuneita käytäntöjä ja kykyä havainnoida sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumista (Kujala & Syrjäläinen 2010, 32; Ylitapio-Mäntylä 2012,26). Jatkossa pohdin varmasti sukupuolisensitiivisyyden ja lasten tasa-arvoisen kohtaamisen merkitystä ohjatessani draamatyöskentelyä ja pyrin kehittä-

mään keinoja, joilla kaikki lapset pystyisivät osallistumaan draamaan itselleen sopivalla tavalla ja kokisivat tulevansa kuulluiksi.

Opinnäytetyöni toiminnallisen osuuden toteuttaminen tuki ammatillista kasvuani, koska sen aikana huomasin käytännössä, kuinka helposti lähdän toteuttamaan sukupuolistereotyyppioita siitä huolimatta, että olin puolen vuoden ajan perehtynyt aiheesta tehtyihin tutkimuksiin. Sukupuolisensitiivinen kasvatus vaatii oman työnsä jatkuvaa reflektointia sukupuolisensitiivisyyden näkökulmasta ja omien ennakkoluulojensa tiedostamista.

Näen sukupuolisensitiivisyyden erittäin tärkeänä näkökulmana draaman ohjaamisessa ja lasten osallisuuden mahdollistamisessa. Draamakasvatuksessa aikuisen on oltava täysillä mukana ja läsnä. Hänellä on oltava rohkeutta ottaa vastaan lasten ideoita, luopua omista ennakkosuunnitelmistaan tilanteen vaatiessa ja heittäytyä draamaleikkiin. Opinnäytetyöni aikana sain arvokasta kokemusta draaman soveltamisesta ja toteuttamisesta 3-4-vuotiaille. Tämä kokemus tuo työskentelyyn varmuutta, jonka kautta on mahdollista kohdata lapset yksilöllisesti ja pysähtyä kuuntelemaan heitä aidosti ja ottaa rohkeammin vastaan lasten aloitteita.

Draama on kasvattajalle työvälineenä haastava, mutta erittäin antoisa. Sukupuolisensitiivisen näkökulman tiedostaminen auttaa minua jatkossa suunnittelemaan ja toteuttamaan lapsille entistä innostavampia ja laadukkaampia draamaprosesseja. Opinnäytetyöprosessin yhteistyö *Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa – tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa* -hankkeen kanssa on ollut ammatillisen kasvuni kannalta erittäin antoisaa, kun olen päässyt perehtymään sukupuolisensitiiviseen varhaiskasvatukseen asiantuntijoiden johdolla.

7.4 Tulosten julkistaminen ja kehittämissuunnitelmat

Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa – tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa -hankkeen varhaiskasvattajille suunnattu menetelmäopas julkaistaan kevään 2014 aikana. Tammikuussa 2014 kirjoitin *Taikalaatikko*-draaman havaintojen pohjalta hankkeen kasvattajien menetelmäopasta varten neljä sivua tutkimustekstiä. Esittelin menetelmäoppaan teksteissä kaksi käytännön tapahtumaa *Taikalaatikko*-draamaprosessin ajalta. Ensimmäinen teksti käsittelee lasten yksilöllistä kohtaamista ja erilaisten osallis-

tumistapojen huomioimista draamatyöskentelyä ohjatessa. Toinen teksti käsittelee sukupuolistereotyyppioihin liittyvää keskustelua lasten kanssa. Näihin käytännön esimerkeihin liittyen esitän menetelmäoppaan teksteissä pohdintakysymyksiä kasvattajille sukupuolisensitiivisyyden näkökulmasta ja ehdotuksia siitä, kuinka toimia kyseisissä tilanteissa. Kumpaankin osioon kirjoitin myös noin kahden sivun mittaisen, tutkimustietoon ja teoriaan perustuvan pohdinnan kyseisestä aiheesta.

Tein opinnäytetyöni tuloksista yhteenvedon (LIITE 7), jossa tuon esille sukupuolisensitiivistä draamakasvatusta päiväkodissa kasvattajan näkökulmasta. Työstin yhteenvedoa *Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa – tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa* -hankkeen projektipäällikön kanssa, jotta käyttämäni ilmaisut olisivat yhteneviä hankkeen käyttämien ilmaisujen kanssa.

Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa – tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa -hanke jatkuu toukokuuhun 2014. Olen sopinut projektipäällikön kanssa, että esittelen opinnäytetyötäni ja sukupuolisensitiivistä draamakasvatusta toiminnallisessa työpajassa hankkeen loppuseminaarissa huhtikuussa 2014. Toiveena hankkeen puolelta oli, että ohjaamassani toiminnallisessa työpajassa varhaiskasvatuksen ammattilaiset pääsisivät draaman työmenetelmien avulla samaistumaan lapsen asemaan ja pohtimaan oman suhtautumisensa merkitystä sukupuolisensitiivisyyden näkökulmasta. Koen hyvin mielenkiintoisena mahdollisuuden käsitellä draaman avulla sukupuolisensitiivisyyden merkitystä varhaiskasvattajien kanssa tulevassa hankkeen loppuseminaarissa. Mielestäni on hienoa, että kehittämistyön tuloksia voidaan esitellä kasvattajille toiminnallisesti ja kokemuksellisten menetelmien kautta.

Opinnäytetyöni tuodaan esille myös hankkeen sosiaalisessa mediassa ja siitä tiedotetaan hankkeen yhteistyökumppaneille. Lisäksi olemme sopineet, että pidän keväällä 2014 Naisasialiitto Unionin tiloissa kahden tunnin mittaisen esittely- ja keskustelutilaisuuden opinnäytetyöhöni liittyen. Molemmissa tilaisuuksissa hyödynnän opinnäytetyöni liitteenä olevaa yhteenvedoa sukupuolisensitiivisen draamakasvatuksen työmenetelmistä. Johdannossa mainitsin, että haluan olla osaltani kehittämässä ja tekemässä tunnetuksi draamakasvatuksen mahdollisuuksia päiväkodissa. Yhteistyöni hankkeen kanssa avaa minulle mahdollisuuden kertoa varhaiskasvattajille opinnäytetyöni johtopäätöksiä sukupuolisensitiivisestä draamakasvatuksesta.

Opinnäytetyössä keskityin arvioimaan draaman työtapoja sukupuolisensitiivisyyden ja kasvattajantyylin näkökulmasta. Tarkoituksena on tuoda esille asioita, joita kannattaa ottaa huomioon aina toteuttaessaan päiväkodissa draamaprosessia, jotta siinä toteutuisi sukupuolisensitiivisyys. Jatkossa olisi mielenkiintoista suunnitella ja toteuttaa prosessidraama, joka jo aiheeltaan käsittelee sukupuolten välistä tasa-arvoa, tyttöjen ja poikien monipuolisia rooleja ja herättäisi keskustelua kiusaamisesta normien ylittämiseen liittyen ja sukupuolen moninaisuudesta. Draaman ja roolihahmojen kautta lapset voisivat päästä itsekkin pohtimaan sukupuoleen liittyviä kysymyksiä, esimerkiksi eri sukupuolille hyväksytyjä leikkejä, leluja, vaatteita, tunteita ja käyttäytymistä. Draama on hyvä työväline varhaiskasvatukseen ja tarjoaa lapsille mahdollisuuden tutustua eri ilmiöihin sadun ja leikin maailmassa yhdessä aikuisen kanssa.

Opinnäytetyön aikana kiinnostuin lasten erilaisista tyyleistä osallistua draamatyöskentelyyn. Lasten tasa-arvoinen ja yksilöllinen kohtaaminen toteutuu, kun kasvattaja antaa heidän osallistua draamatyöskentelyyn itselleen luonnollisella tavalla. Mielestäni olisi erityisen mielenkiintoista pohtia draamatyöskentelyä hiljaisten ja vetäytyvien lasten näkökulmasta. Mitä ja miten lapsi kokee ja oppii ja pitää tärkeänä seuratessaan draamatyöskentelyä? Tulevissa draamaprosesseissa haluaisin kehittää lapsille monipuolisempia mahdollisuuksia osallistua toimintaan. Haluan kehittyä kasvattajana kuuntelemaan niitäkin lapsia, jotka eivät aktiivisesti tuo itseään esille.

Opinnäytetyötäni suosittelen lastentarhanopettajille, jotka pitävät sukupuolisensitiivistä kasvatusta tärkeänä ja ovat kiinnostuneita hyödyntämään draamaa työssään. Haluan rohkaista käyttämään draaman työtapoja varhaiskasvatuksessa ja erityisesti haluan nostaa esille draamaleikin mahdollisuudet, kun halutaan kannustaa lapsia kokeilemaan monenlaista ilmaisua, erilaisia rooleja ja toisen asemaan astumista.

Tottuneille draamakasvattajille suosittelen oman työn reflektointia sukupuolisensitiivisyyden näkökulmasta. On antoisaa pohtia draamatyön mahdollisuuksia ja haasteita tasa-arvon toteutumisen kannalta ja kehittää omaa työtään ja osaamistaan tasa-arvoisessa kohtaamisessa.

LÄHTEET

- Aaltonen, Riitta; Lehtinen, Taisto; Leppänen, Kyllikki; Peltonen, Tiina; Tarvo, Marja-Terttu; Tuunainen, Päivi & Viherä-Toivonen Anne. Havainnointi ja pedagoginen tuki 3-5-vuotiaiden lasten varhaiskasvatuksessa. Helsingin kaupunki, Sosiaalivirasto. Lasten päivähoito, oppaita ja työkirjoja 2008:3.
- Autere, Hanna & Karvinen, Marita 2012. Miten tukea lasta, joka ilmaisee sukupuoltaan epätyypillisesti? Lastentarha 5/2012, varhaiskasvatuksen ammatti- ja järjestölehti. Lastentarhanopettajienliitto LTOL. Helsinki. 24-27.
- Bredesen Ole 2004. Uudet pojat ja uudet tytöt- uusi pedagogiikka? Cappelen Akademisk Forlag, Oslo.
- Blakemore, Judith E. Owen; Berenbaum, Sheri A. & Liben, Lynn S. 2009. Gender development. Psychology Press, Taylor & Francis group, LLC. New York.
- Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010. Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä, opas Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino, Jyväskylä.
- Heikkinen, Hannu 2001. Pohdintaa draamakasvatuksen perusteista. Teoksessa Pekka Korhonen & Anna-Lena Østern 2001. Katarsis. Draama, teatteri ja kasvat. Jyväskylä:Atena.
- Helén, Eva & Granholm, Magdalena T 2007. På genusäventyr. Metodbok för drama och genus i förskolan. Järnåmo, Fälth & Hässler AB.
- Helsingin kaupunki 2013, Päiväkoti Mustikka. Viitattu 23.4.2013. http://www.hel.fi/hki/Vaka/fi/P_iv_kotihoito/P_iv_koti+Mustikka
- Henkel, Kristina & Marie Tomicic 2009. Ge ditt barn 100 möjligheter Istället för två!om genusfällor och genuskrux i vardagen.
- Julkunen, Raija 2008. Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit. Tampere: Vastapaino.
- Karlsson Liisa 2000. Sadutus. Avain osallistavaan toimintakulttuuriin. Ps-Kustannus Juva.
- Lastentarhanopettajienliitto 2011. Lastentarhanopettajan ammattietiikka.

- Lappalainen, Sirpa 2006. Kansallisuus, etnisyys ja sukupuoli lasten välisissä suhteissa ja esiopetuksen käytännöissä. Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 205. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Leinonen, Jonna; Venninen, Tuulikki & Ojala, Mikko 2011. Osallisuuden kulttuurin kehittäminen. Päivähoitohenkilöstön näkemyksiä lasten osallisuuden tukemisesta. Teoksessa Anna-Riitta Mäkitalo, Saira Nevanen, Mikko Ojala, Sylvia Tast, Tuulikki Venninen, & Birgitta Vilpas (toim.) Löytöretkellä osallisuuteen. Kehittämistä ja tutkimista päiväkodin arjessa 2. Soccan ja Heikki Waris – instituutin julkaisusarja nro. 25.
- Leppänen, Taru 2010. Vallatonta musiikkia. Lastenmusiikkikulttuuri 2000-luvun Suomessa. Gaudeamus Helsinki University Press.
- Lipponen Ulla 2005. Sairaala-roolileikki. Havaintoja tyttöjen ja poikien yhteisleikin muotoutumisesta. Teoksessa Helena Saarikoski (toim.) Leikkikentiltä, lastenperinteen tutkimuksia 2000-luvulla. Helsinki, Suomalaisen kirjallisuuden seura 2005. 153-176.
- Kujala, Tiina & Syrjäläinen, Eija 2010. Sukupuolitietoinen tasa-arvokasvatus - vaiettu aihe opettajankoulutuksessa ja koulun arjessa. Teoksessa Markku Suortamo, Liisa Tainio, Elina Ikävalko, Tarja Palmu & Sirpa Tani (toim.) Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa. Juva:PS-Kustannus. 25-40.
- Naisasialiitto Unioni 2013a. Naisasialiitto Unioni. Viitattu 23.4.2013. <http://www.naisunioni.fi/index.php?k=13604>
- Naisasialiitto Unioni 2013b. Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa -tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa -jatko-hanke. Viitattu 23.4.2013. <http://www.naisunioni.fi/index.php?k=15959>
- Naisasialiitto Unioni 2013c. Tasa-arvokasvatuksen kehittäminen päiväkodeissa-hanke. Viitattu 23.4.2013. <http://www.naisunioni.fi/index.php?k=15814>
- Nurmi, Jari-Erik; Ahonen, Timo; Lyytinen, Heikki, Lyytinen, Paula; Pulkkinen, Lea & Rouppila, Isto 2009. Ihmisen psykologinen kehitys. Helsinki.WSOY.
- Owens, Allan & Barber, Keith 2010. Draamakompassi-prosessidraaman suunnittelu, käytännön työskentely, arviointi ja reflektointi. Draamatyö, Helsinki.
- Päiväkoti Mustikan ja Lakan varhaiskasvatussuunnitelma 2013.
- Sinivuori, Timo & Sinivuori, Päivi 2007. Esiripusta arvoihin. Toiminnallinen draamakasvatuskirja. Jyväskylä: Atena.

- Tanhua, Inkeri (WoM Oy) 2012. Sukupuolten tasa-arvon hyvät käytännöt. Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Teräs, Tiina 2010. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus. Tapaustutkimus sukupuolesta ja tasa-arvosta päiväkodin arjessa. Helsingin yliopisto, Pro gradu työ.
- Toivanen, Tapio 2012. Pohdintaa draamakasvatuksen perusteista suomalaisessa koulukontekstissa -opetusmenetelmä vai taideaine. Kasvatus, Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja 2/2012. Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto. 192-198.
- Toivanen, Tapio. 2010. Kasvuun! Draamakasvatusta 1–8-vuotiaille. Helsinki, WSOY-pro.
- Tóren Bellita 2000. Käsi nuken sydämellä – Käsinukke pedagogisena välineenä. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.
- Turja, Leena 2011. Lapset osallisina. Kohti uutta varhaiskasvatuskulttuuria. Varhaiskasvatus tänään. Suomen Varhaiskasvatus ry:n verkkolehti Toukokuu 2011 <http://www.peda.net/img/lehti/facei/Turja-toukokuu2011.pdf>
- Turja, Leena 2004. Lapset laadun määrittäjinä ja arvioijina. Teoksessa Päivi Kupila (toim.) Arvioidaan yhdessä. Näkökulmia arviointiin varhaiskasvatuksessa. Tammi, Helsinki. 8-30.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005. Stakes, oppaita 56. Viitattu 14.1.2014. <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77129/Varhaiskasvatussuunnitelmanperusteet.pdf?sequence=1>
- Venninen, Tuulikki; Leinonen, Jonna & Ojala, Mikko ”Parasta on, kun yhteinen kokemus siirtyy jaetuksi iloksi”, Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Socca -pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus. Työpäpöreitä 2010:3.
- Vilka, Hanna 2010. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. PS-Kustannus, Juva.
- Vilka, Hanna 2006. Tutki ja havainnoi. Gummerus Oy, Vaajakoski.
- Vuorisalo, Mari 2013. Lapset ja päiväkodin eriarvoistava arki– bourdieulaisia havaintoja esiopetusvuodesta. Kasvatus, Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja 4/2013. Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto. 449-453.
- Värtö, Petteri 2000. ”Mies vastaa tekosistaan...siinä missä nainenkin”. Maskuliinisuuksien rakentaminen päiväkodissa. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 79.

- Walamies, Molla. 2007. Eettinen kasvu ja dialogisuus draaman näyttämöllä - Valokii-
lassa päiväkodin draamaprosessi. Åbo Akademis förlag.
- Wahlström, Kajsa 2003. Flickor, pojkar och pedagoger. Jämställdhetspedagogik i prak-
tiken. Sveriges Utbildningsradio AB.
- Ylitapio-Mäntylä, Outi 2012. Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatuspedagogiikka. Te-
oksessa Outi Ylitapio-Mäntylä (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasva-
tusta tytöille ja pojille. Ps-kustannus, Juva. 177-188.
- Ylitapio-Mäntylä, Outi 2012. Sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa. Teok-
sessa Outi Ylitapio-Mäntylä (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatus-
ta tytöille ja pojille. Ps-kustannus, Juva. 15-29.
- Ylitapio-Mäntylä, Outi 2011. Kasvatuksen sukupuolittavia käytäntöjä päiväkodissa.
Teoksessa Eeva Hujala & Leena Turja (toim.). Varhaiskasvatuksen käsi-
kirja. PS-Kustannus, Juva. 274-284.
- Ylitapio-Mäntylä, Outi 2009. Lastentarhanopettajien jaettuina muisteluina sukupuolesta ja
vallasta arjen käytännöissä. Lapin yliopisto, kasvatustieteellinen tiedekun-
ta. Rovaniemi, Lapin yliopistokustannus.

LIITTEET

Liite 1: Kirje vanhemmille ennen draamaprosessia

10.10.2013

Hyvät vanhemmat!

Olen sosionomi-opiskelija Johanna Korhonen ja teen opinnäytetyötä Päiväkoti Lakassa sukupuolisensitiivisestä draamakasvatuksesta.

Prosessissa en tutki lapsia, vaan sitä, miten kasvattaja kohtaa lapset mahdollisimman tasa-arvoisesti. Sukupuolisensitiivisyys tarkoittaa sitä, että lapset saavat tehdä valintoja oman kiinnostuksensa mukaan ja heidät kohdataan yksilöinä.

Ohjaan 3-4-vuotiaiden lasten pienryhmälle kymmenen kerran mittaisen draamaprosessin syksyn aikana. Lastentarhanopettajat Mari ja Jonna ovat mukana havainnoimassa minun toimintaani.

Draamassa eläydytään satuun leikin, liikunnan, musiikin ja yhteisen tarinan avulla.

Ryhmä kokoontuu kymmenen kertaa seuraavasti:

Torstaina 24.10. klo 9-10

Torstaina 31.10. klo 10-11

Torstaina 7.11. klo 10-11

Tiistaina 12.11. klo 10-11

Torstaina 14.11. klo 10-11

Tiistaina 19.11. klo 10-11

Tiistaina 26.11. klo 10-11

Torstaina 28.11. klo 10-11

Torstaina 5.12. klo 10-11

Tiistaina 10.12. klo 10-11

Ystävällisin terveisin

Johanna Korhonen

Lapseni saa osallistua draamaryhmään Lapseni ei saa osallistua draamaryhmään

Liite 2: Itsearviointikysymykset

Itsearviointikysymykset draamatuokion jälkeen

Päivämäärä:

1. Toteutuivatko asettamani tavoitteet?
2. Tuntuiko sukupuolisensitiivisen näkökulman muistaminen helpolta vai haastavalta?
3. Missä tilanteissa sukupuolisensitiivisen näkökulman muistaminen oli haastavaa?
4. Huomasinko noudattavani joitain sukupuolistereotyyppioita?
5. Miten lapsen sukupuoli vaikutti lapsen kohtaamiseen?
6. Mitkä harjoitteet toimivat sukupuolisensitiivisyyden kannalta?
7. Mitä harjoitteita pitäisi kehittää ja miten, jotta ne toimisivat paremmin sukupuolisensitiivisessä draamaprosessissa?

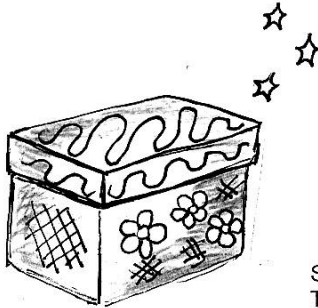
Liite 3: Havainnointikysymykset lastentarhanopettajalle

Draamatuokioiden havainnointikysymykset

Päivämäärä:

1. Kenelle ohjaaja antaa positiivista palautetta ja mistä asiasta?
2. Kenelle ohjaaja huomauttaa ja mistä asiasta?
3. Kenet ohjaaja pyytää auttamaan ja missä asiassa?
4. Kenelle ohjaaja antaa puheenvuoron?
5. Miten ohjaaja reagoi ja kommentoi sukupuoleen tai sukupuolistereotypioihin liittyvissä tilanteissa?
6. Miten sukupuolistereotypiat tulevat esille ohjaajan toiminnassa tai puheessa?
7. Mitkä harjoitteet toimivat sukupuolisensitiivisyyden kannalta parhaiten?
8. Mitä harjoitteissa voisi muuttaa, jotta ne tukisivat paremmin sukupuolisensitiivisyyttä?

Liite 4: Toinen kirje vanhemmille

Hei draamaryhmäläisten vanhemmat!

Sukupuolisensitiivinen draamaprosessi on lähtenyt käyntiin. Tarinassa esiintyy lasten keksimä hahmo, 3-vuotias Laura. Ensimmäisellä kerralla lapset tutustuivat innoissaan Lauran salaperäiseen taikalaatikkoon.

Jokaisella draamakerralla lapset saavat avata taikalaatikon Lauran kanssa ja osallistua sieltä löytyvään draamaleikkiin. Tähän mennessä laatikosta on löytynyt perhosia, jotka suutuivat metsäkoneille ja surullinen kilpa-auto, jota lapset lohduttivat. Tarkoituksena on ottaa lasten yksilölliset kiinnostuksen kohteet huomioon ja käsitellä niiden kautta kaikille lapsille tärkeitä aiheita.

Jatkamme draamaprosessia vielä seitsemän kerran ajan. Draamaan kuuluu tarinan muokkaaminen yhdessä ja osallistuminen, joten olen kysellyt lapsilta ideoita ja palautetta tuokioiden jälkeen.

Otan mielelläni vastaan myös teiltä ehdotuksia aiheista, leikeistä ja asioista joista lapsenne on kiinnostunut ja jotka tällä hetkellä ovat lapsellenne tärkeitä. Jos haluatte osallistua tällä tavalla draamaprosessin suunnitteluun, palauttakaa tämän paperin alaosa päiväkotiin torstaihin 14.11.2013 mennessä.

Draamassa kaikki on mahdollista, joten huonoja ideoita ei ole!

Yhteistyöterveisin

Johanna

Mitä lapsenne tekee mielellään/ mistä asioista/leikeistä hän pitää?

Mitkä aiheet ja teemat ovat mietityttäneet lastanne viime aikoina?

Mitä aiheita itse haluaisitte ehdottaa taikalaatikkodraamaan?

Haluaisitteko lisää tietoa sukupuolisensitiivisyydestä?

Liite 5: Arviointikysymykset yhteistyökumppaneille

Arviointikysymykset Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa – tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa -hankkeen projektipäällikölle

1. Miten opinnäytetyö Sukupuolisensitiivinen draamakasvatus päiväkodissa hyödyttää Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa – hanketta ja mikä on opinnäytetyön merkitys hankkeen kannalta?
2. Tukiko draama työmenetelmänä hankkeen tavoitteita sukupuolisensitiivisyyden näkökulmasta?
3. Miten sukupuolisensitiivinen näkökulman huomioiminen onnistui taikalaatikkodraamaprosessissa (lukemasi opinnäytetyöraportin perusteella)?
4. Minkälaista palautetta haluat antaa yhteistyöstämme opinnäytetyön aikana?

Arviointikysymykset lastentarhanopettajille

1. Millaista draamaprosessin havainnointi mielestäsi oli?
2. Saitko prosessin aikana lisää tietoa, ajatuksia, ideoita sukupuolisensitiivisyydestä? Mitä ajattelet sukupuolisensitiivisyyden merkityksestä päiväkodissa ja omassa työssäsi?
3. Miten draama mielestäsi toimi taikalaatikkoseikkailussa (sukupuolisensitiivisyyden näkökulmasta)? Jäikö joku tilanne tai harjoite erityisesti mieleen?
4. Minkälaista palautetta haluat antaa koko prosessista?

Liite 6: Opinnäyteyhteistyön arviointi

Arvio opinnäyteyhteistyöstä Diakonia-ammattikorkeakoulun kanssa

Opinnäytetyö: "Sukupuolisensitiivinen draamakasvatus päiväkodissa"

Tekijä: Johanna Korhonen

Opinnäyteyhteistyö on osa Diakonia-ammattikorkeakoulun ja Naisasialiitto Unioni ry:n hallinnoiman "Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa – tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa"- hankkeen välistä sopimusyhteistyötä. Hanke aloitti yhteistyön sosionomiopiskelija Johanna Korhosen kanssa keväällä 2013. Varsinaisen opinnäytetyöprosessin opiskelija suoritti syksyllä 2013.

Johanna Korhonen on suorittanut opinnäytetyöprosessinsa täysin itsenäisesti. Hanke on toiminut opiskelijan tarpeen mukaan opinnäyteprosessia konsultoivana osapuolena lähinnä sukupuolisensitiivisyyden näkökulmasta.

Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus on teema joka on vasta tulossa suomenkieliselle varhaiskasvatuskentälle. Käytäntöihin, työmenetelmiin ja lasten kanssa toimimiseen perustuvalla tutkimustiedolla on suuri tarve teeman edistämiseksi. Johanna Korhosen opinnäytetyö käsittelee kasvattajan ammatillista kehittymistä suhteessa lasten tasa-arvoiseen kohtaamiseen draamaprosessin aikana refleksiivisesti ja selkeätajuisesti. Opinnäytetyö ottaa erinomaisella tavalla huomioon tasa-arvotyön prosessinomaisuuden ja huoltajien osallisuuden lasta kasvattavana tahona.

Opinnäyte tuo sukupuolisensitiivisestä varhaiskasvatuksesta kiinnostuneille ja siihen perehtyville käytännön vinkkejä miten edistää sen toteutumista draamakasvatuksessa, mutta myös muussa toiminnassa. Opinnäytetyöprosessin jatkuva arviointi on huolellisesti suunniteltu ja se palvelee erinomaisesti tasa-arvoa aiheena. Tasa-arvon edistäminen on jatkuvaa prosessissa kehittymistä ja opinnäytetyö kuvaa esimerkillisellä tavalla tätä.

Johanna Korhonen on tuottanut opinnäytetyönsä pohjalta Naisasialiitto Unionin hankkeen menetelmäoppaaseen kaksi draamakasvatusta, lasten kohtaamista ja sukupuolisensitiivisyyttä käsittelevää osiota. Lisäksi hän toimii työpajan vetäjänä hankkeen loppuseminaarissa huhtikuussa 2014 ja esittelee erillisessä keskustelutilaisuudessa opinnäytetyönsä havaintoja.

Hankkeen edustajana voin tähänastisen yhteistyömme pohjalta todeta, että Johanna Korhonen on tehnyt erinomaista työtä suunnitellessaan, toteuttaessaan ja arvioidessaan opinnäytetyöprosessiaan.

Helsingissä 20.1.2014

Milla Paumo
Projektipäällikkö
Naisasialiitto Unioni ry

Liite 7: Työkaluja sukupuolisensitiiviseen draamakasvatukseen

SUKUPOULISENSITIIVINEN DRAAMAKASVATUS PÄIVÄKODISSA

- Draamatyöskentely aloitetaan usein tarinalla, joka johdattaa käsiteltävään aiheeseen. Kiinnostaako **draamantarinan aihe** kaikkia lapsia? Mitä sukupuolta päähenkilö on, tai onko sillä sukupuolta? Tarvitseeko aina päähenkilöllä olla selkeä sukupuoli? Vahvistavatko tarinan päähenkilön luonne, toiminta ja ulkonäkö sukupuolistereotyyppioita?
- **Draaman päähenkilön voi piirtää** yhdessä lasten kanssa ja keksiä hahmolle nimen, taustoja ja ominaisuuksia. Ohjaaja voi antaa lasten halutessaan määrittellä hahmon sukupuolen ja keskustella lasten kanssa, mistä hahmon sukupuolen tunnistaa. Ohjaajan kannattaa myös kiinnittää huomiota, tarjoaako värejä monipuolisesti lapsille. Lasten värivalintoja voi käyttää apuna keskustelussa sukupuolistereotyyppioista. Ohjaaja voi kokeilla erilaisia värivalikoimia ja tehdä havaintoja niiden vaikutuksista lasten valintoihin?
- **Draamaleikki** on lapsen ja aikuisen yhteistä leikkiä, jossa on kasvatukselliset tavoitteet ja se innostaa kaikkia lapsia leikkimään yhdessä sukupuolesta riippumatta. Tasa-arvoisen kohtaamisen kannalta olisi tärkeää, että ohjaaja huomaa aloitteet leikissä kaikilta lapsilta ja herkistyy kuuntelemaan myös hiljaisempien lasten ehdotuksia.
- **Ääni- ja liikeharjoitukset** mahdollistavat monipuolisen äänenkäytön ja liikkeiden kokeilemisen. Ohjaajan on hyvä tiedostaa äänenkäyttöön, liikkumiseen ja tilankäyttöön liittyvät sukupuolistereotyyppiat ja rohkaista lapsia kokeilemaan monipuolista ilmaisua leikin kautta.

- Draamatarinan sisällä voi kokeilla turvallisesti erilaisia **rooleja ja roolivaatteita**. Draamatarina innostaa lapsia kokeilemaan monipuolisesti sellaisiakin rooleja, jotka on perinteisesti nähty tyypillisinä eri sukupuolille. Ryhmärooleissa koko lapsiryhmä toimii yhtä aikaa samassa roolissa esimerkiksi viidakon eläiminä, salapoliiseina, autoina tai perhosina.
- **Aikuinen roolissa**; Sukupuolisensitiivisyyden näkökulmasta on hyvä pohtia esittämiään roolihahmoja tai käsinukkehahmoja, millä tavalla niiden roolimerkit, tarinat, äänenkäyttö tai liikkeet joko vahvistavat sukupuolistereotyyppioita tai tuovat esille moninaisuutta.
- **Kuuma tuoli** on draaman työtapa, jossa yksi osallistuja istuu tuolissa muun ryhmän edessä ja roolihahmon kautta vastailee ryhmän esittämiin kysymyksiin. Kuumassa tuolissa kaikki lapset sukupuolesta riippumatta saavat tilaa ilmaista ajatuksiaan ja olla esillä. Samoin kaikki lapset saavat harjoitella keskittymistä, toisten kuuntelemista ja tilan antamista sille lapselle, jonka vuoro on istua kuumassa tuolissa. Käsinuket toimivat hyvin kuumassa tuolissa pienillä lapsilla.
- **Tunnetilaharjoituksissa** on tärkeää tuoda esille, että kaikki tunteet ovat sallittuja jokaiselle sukupuolesta riippumatta. Tunteita voi draamassa käsitellä erilaisten roolihahmojen kautta. Dinosaurius voi olla peloissaan, auto voi olla surullinen hävittyään ajokilpailun ja perhoset voivat olla vihaisia.
- Draamaan kuuluu **lasten osallistuminen** tarinan keksimiseen. Lapset saavat tuoda draamatarinaan mielenkiintoisia hahmoja. Ohjaajan tulee nähdä stereotyyppien yli pohtiessaan, miten ottaa lasten ehdottamat hahmot mukaan draamatarinaan. Dinosaurius voi harrastaa tanssimista ja merenneito voi toimia lentokalajoukkueen kapteenina.

- Kaikkien ei ole pakko osallistua aktiivisesti draamatyöskentelyyn. Draamassa voi oppia myös **seuraamalla** toimintaa sivusta. Lasten ei tarvitse kokeilla itselleen epämieluisia rooleja, vaan he voivat seurata toisten leikkiä. Draamassa on tärkeää kunnioittaa lapsen yksilöllistä tapaa osallistua draamatyöskentelyyn. Ohjaajan tulee antaa lapsille tilaa toteuttaa halutessaan sukupuolirooleja myös perinteisesti, mutta näissä tilanteissa voi keskustella lasten kanssa aiheesta.
- Jos draamatarinassa tulee esille sukupuolistereotypioita, niitä voidaan lasten kanssa pysähtyä yhdessä **pohtimaan**.
- Lasten draamatyöskentelyä kannattaa **havainnoida**. Se auttaa huomaamaan lasten omat kiinnostuksen kohteet ja mieluisimmat draaman työtavat. Havaintoja kirjatessa huomaa myös, onko kiinnittänyt kaikkiin ryhmän lapsiin yhtä paljon huomiota draamatuokion aikana. Ohjaajan kannattaa myös pyytää työpariaan havainnoimaan draamatuokiossa toteutuvaa tasapuolista huomioimista.